

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาล ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวมเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 7 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. ศิลปศึกษาในระดับอนุบาล
 - 1.1 ความหมายของศิลปศึกษา
 - 1.2 กิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กอนุบาล
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปศึกษา
 - 1.4 ทฤษฎีศิลปศึกษาสำหรับเด็กอนุบาล
 - 1.5 พัฒนาการทางศิลปะของเด็กอนุบาล
2. การรับรู้
 - 2.1 ความหมายของการรับรู้
 - 2.2 มโนทัศน์ทางการรับรู้
3. การรับรู้ทางศิลปะ
 - 3.1 ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะ
 - 3.2 พัฒนาการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอนุบาล
4. พื้นฐานการเห็นและการรับรู้ในงานทัศนศิลป์
 - 4.1 ส่วนประกอบพื้นฐานของงานศิลปะ
 - 4.2 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการมองเห็น
5. การพูดและการใช้ภาษาของเด็ก
 - 5.1 ขั้นตอนพัฒนาการทางภาษาและการพูด
 - 5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและการคิด
6. โปรแกรมการสอน
 - 6.1 ความหมายของโปรแกรมการสอน
 - 6.2 องค์ประกอบของโปรแกรม
 - 6.3 การพัฒนาโปรแกรมการสอน
 - 6.4 การประเมินผลโปรแกรมการสอน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิลปะศึกษาในระดับอนุบาล

ความหมายของศิลปะศึกษา

ศิลปะศึกษา (art Education) เป็นสาขาวิชาที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะ นักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและให้ความคิดเห็นและให้ความหมายของศิลปะศึกษาไว้ดังนี้

นิรมล (ศิริณสาร) สวัสดิบุตร (2525) กล่าวว่า ศิลปะศึกษาหมายถึงการศึกษาเรื่องของศิลปะหรือการศึกษาเรื่องของการสร้างสิ่งใหม่ที่สวยงาม โดยใช้ประสบการณ์ การรับรู้ เหตุผล อารมณ์ และความคิดริเริ่มเป็นเครื่องช่วยในการสร้าง

ชลอ พงษ์สามารถ (2526) ได้ให้ความหมายว่าศิลปะศึกษาคือการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ประสบการณ์ จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ แสดงออกเป็นผลงานด้านต่างๆ เช่น การเขียนภาพระบายสี การปั้น การแกะสลัก การพิมพ์ การประดิษฐ์วัสดุต่างๆ การแสดงออกนี้ควรต้องคอยให้โอกาสเด็กได้แสดงออกอย่างอิสระเสรีและอยู่ในขอบเขตครูผู้สอน จะต้องวางโครงการสอนเป็นระยะยาว โดยวางแผนการเรียนการสอน จัดเนื้อหา วัสดุ วิธีการอย่างกว้างขวาง เพื่อให้สอดคล้องกับบุคลิกภาวะตามวัยของเด็ก

เลิศ อานันทนะ (2526) กล่าวว่า ศิลปะศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่มีกิจกรรมอยู่มากมายที่สามารถตอบสนองการแสดงออกของเยาวชนได้กว้างขวาง เพื่อส่งเสริมให้มีสุนทรียภาพและพุทธิปัญญา มีกจินตยมั่นเพียร รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม สามารถคิดแปลงแก้ไขสิ่งแวดล้อมให้สวยงาม สะอาด เรียบร้อย มีระเบียบแบบแผนและดำรงชีวิตเป็นพลเมืองที่ดีอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข แนวทางศิลปะศึกษาในปัจจุบันจึงควรเน้นหนักไปทางส่งเสริมให้มีการแสดงออกตามความถนัดตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2529) ได้กล่าวถึง ความหมายของศิลปะศึกษาว่า เป็นการศึกษาศิลปะเด็ก โดยการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียนซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศิลปะนิสัยผู้เรียน ให้ความรู้ ทักษะ และความคิดที่ดีต่อศิลปะ

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531) ได้กล่าวว่า ศิลปะศึกษาทางด้านการศึกษาศิลปะซึ่งจัดไว้ในหลักสูตรเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่เด็กโดยมิได้มุ่งหวังให้เด็กเป็นศิลปิน แต่มุ่งหวังให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงออก และมีพัฒนาการทางสุนทรียภาพ (พัฒนาการทางอารมณ์) เพื่อการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539) ได้กล่าวว่า ศิลปะเด็ก คือศิลปะที่เด็กแสดงออกตามสภาพ ความสนใจ การรับรู้ และความพร้อมของแต่ละคน โดยที่การแสดงออกนั้นจะแสดงออกด้วย วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งผ่านวัสดุที่เหมาะสมและปรากฏเป็นผลงานศิลปะที่รับรู้ได้ด้วยประสาท ตา หรือที่เรียกว่าทัศนศิลป์ เมื่อศิลปะเด็กเกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียน ศิลปะเด็กจะ มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอนและจิตวิทยาการเรียนการสอนไปพร้อมๆกัน ซึ่ง ในหลักสูตรการศึกษาจะเรียกศิลปะเด็กว่า ศิลปศึกษา

ดังนั้นจากที่กล่าวมาจึงพอสรุปได้ว่า ศิลปศึกษา หมายถึง สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปะแก่เด็ก ที่ส่งเสริมให้เด็กใช้ประสบการณ์แสดงออกทาง ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ ออกมาเป็นผลงานศิลปะประเภทต่างๆ เช่น การเขียนภาพ ระบายสี การปั้น การพิมพ์ภาพ การประดิษฐ์เศษวัสดุ โดยครูเป็นผู้จัดประสบการณ์ด้านการ เรียนการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน และสอดคล้องกับพัฒนาการด้านต่างๆ เพื่อให้ เด็กมีความสมบูรณ์ในทุกด้านและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมศิลปศึกษาสำหรับเด็กอนุบาล

สำหรับกิจกรรมศิลปศึกษาที่จัดในชั้นเรียนอนุบาลตามแผนการจัดประสบการณ์ของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการการประถม- ศึกษาเอกชน ใช้คำว่า กิจกรรมสร้างสรรค์ ในความหมายว่ากิจกรรมศิลปศึกษาซึ่งนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาปฐมวัยได้ให้ความหมายไว้ดังนี้คือ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2537) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับงานศิลปศึกษาต่างๆได้แก่ การวาดภาพระบายสี การปั้น การพิมพ์ ภาพ การพับ ตัด ฉีก ปะ และประดิษฐ์เศษวัสดุฯลฯ ที่มุ่งพัฒนากระบวนการความคิดสร้างสรรค์ การรับรู้เกี่ยวกับความงามและส่งเสริมกระตุ้นให้เด็กแต่ละคนได้แสดงออกตามความรู้สึกและ ความสามารถของตัวเอง

ราตี ทองสวัสดิ์ และ ละอ อ ชุตินกร (2529) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปศึกษา) หมายถึง กิจกรรมทางการวาดภาพด้วยสีเทียน การปั้นดินน้ำมัน การเล่นสี ฉีก ปะ กระดาษ วัสดุฯลฯ ที่สามารถพัฒนาทักษะการใช้มือกล้ามเนื้อและความคิดสร้างสรรค์อย่างดี

จันทวรรณ เทวรักษ์ (2526) กล่าวว่า กิจกรรมสร้างสรรค์หรือกิจกรรมศิลปศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่เด็ก 3 - 5 ขวบ ได้แสดงความสามารถทางด้านความคิดสร้างสรรค์ให้ ปรากฏออกมาในงานศิลปะด้านต่างๆ

วราภรณ์ รักรวิชัย (2527) กล่าวว่ากิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) นั้นหมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมความสามารถด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อและสายตาให้สัมพันธ์กันเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการเขียน

สมาคมศิลปะศึกษาของสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดเป้าหมายหลักการสอนศิลปะศึกษาแก่เด็กเล็กไว้ว่า

1. เด็กควรมีโอกาสใช้สายตาในการสังเกตและมองเห็นคุณค่าของงานศิลปะ
2. เด็กได้ผลิตผลงานทางศิลปะ
3. เด็กได้ศึกษาผลงานศิลปะ
4. เด็กได้ประเมินผลงานศิลปะอย่างมีวิจารณ์ญาณ

(Linderman & Herbozerholz, 1974 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร, 2535)

นอกจากนั้น พีระพงษ์ กุลพิศาล (2533) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กเล็ก ว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งเสริมประสบการณ์ทางความรู้สึกสัมผัส มากกว่าประสบการณ์ที่ใช้เหตุผล เป็นกิจกรรมที่จะกระตุ้นให้เด็กเกิดจินตนาการ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นนักคิดนักสร้างสรรค์ในโอกาสต่อไป

Schirmacher Robert (1993) ได้สรุปเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กเล็ก ที่ควรจะเป็น ดังนี้คือ

1. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่ด้วยสื่อที่หลากหลาย
2. มีความสมดุลกันระหว่างกระบวนการทำงานศิลปะกับผลงานศิลปะ
3. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์
4. เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมให้เด็กได้ค้นคว้าเพื่อหาประสบการณ์
5. ให้เด็กได้ทำงานลักษณะที่มีเงื่อนไข เพื่อจะได้เข้าใจความต่อเนื่อง
6. การสอนมีลักษณะที่เป็นการจูงใจอย่างแท้จริง
7. เป็นการทำงานที่มีความสำเร็จร่วมกัน
8. มีความเหมาะสมกับพัฒนาการ
9. สื่อทางศิลปะได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์สำหรับเด็กทุกคน

ดังนั้นจากที่กล่าวในข้างต้นจึงสรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะศึกษาสำหรับชั้นเรียนอนุบาล เป็นการจัดประสบการณ์ในรูปของกิจกรรมศิลปะให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวและการแสดงออกตามความรู้สึกและความสามารถของตัวเอง นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมทัศนคติและลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงานร่วมกับเพื่อน และพัฒนาทักษะกล้ามเนื้อให้สมบูรณ์ โดยมีครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและ

เตรียมสื่อที่หลากหลายทั้งสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ พร้อมให้คำแนะนำ กระตุ้นให้เกิดความกล้าแสดงออก ความมั่นใจในตนเอง และการรับรู้คุณค่าความสวยงามตามศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะศึกษา

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531) กล่าวถึง กระบวนการเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบันมีอยู่ 3 แนวคิด ซึ่งผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ คือ

1. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของความชำนาญและผลสำเร็จของงาน กระบวนการจะเป็นการฝึกฝนฝีมือเด็ก
2. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของการเจริญเติบโต พัฒนาการทางการเรียนรู้ กระบวนการที่จะเน้นที่พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจของเด็ก
3. การเรียนการสอนศิลปะเป็นเรื่องของการรับรู้ทางความซาบซึ้งความงาม กระบวนการเรียนการสอนสร้างสมเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพอย่างต่อเนื่องให้แก่เด็ก

แนวคิดที่ 1 เป็นแนวคิดที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง เน้นบทบาทความสำคัญของครู เนื้อหาการสอนให้เด็กวาดภาพเพื่อการเป็นช่างเขียนในอนาคต การสอนเป็นการเน้นให้รู้จักสังเกต รูปทรงต่างๆที่อยู่ใกล้ตัวก่อน โดยไม่คำนึงถึงว่ารูปทรงนั้นจะทำลายความสนใจตามวุฒิภาวะหรือไม่ ซึ่งอาจเหมาะกับเด็กบางคนเท่านั้นและควรเป็นเด็กโตที่มีอายุอย่างน้อยในราว 10 -12 ปี โดยให้ความสำคัญกับทักษะหรือความเป็นช่าง (craftsmanship) และเน้นที่ความสำเร็จของผลงานเป็นหลัก

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโต และพัฒนาการด้านต่างๆตามวัยและวุฒิภาวะของเด็ก (ร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ) ไม่ได้เน้นทักษะและผลสำเร็จของงาน แต่เน้นถึงสิ่งที่เด็กจะได้รับระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์ กล่าวคือ กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อหรือเครื่องมือ เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันระบบการศึกษาของเราจะเป็นไปตามแนวคิดนี้เป็นส่วนใหญ่

แนวคิดที่ 3 เป็นแนวคิดที่ยึดศิลปะเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวคิดที่วงการศิลปะในบ้านเราไม่ค่อยคุ้นเคยนัก แนวคิดนี้เห็นว่าศิลปะเป็นวิชาสามัญ วิชาหนึ่งเหมือนกับ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษาฯ (ต่างจากแนวคิดที่ 2 ที่เห็นว่าศิลปะศึกษาเป็นวิชารองเพื่อเสริมวิชาสามัญ) มืองค์ความรู้ (body of knowledge) เป็นของตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ กระบวนการเรียนการสอนจึงมุ่งจัดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะโดยตรง เป็นการศึกษาหาความรู้จากศิลปะ (education through art) ทั้งเชิงคุณค่าและปริมาณไม่ได้มองเห็นว่ากิจกรรมเป็นเครื่องมือของสิ่งใด แต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาการรับรู้คุณค่าของศิลปะโดยตรงและไม่ได้เน้นให้เด็กเป็นช่างหรือศิลปิน อย่างแนวคิดแรก (ที่หนึ่ง)

ความรู้ดังกล่าวประกอบด้วย ความรู้ทางการวิจารณ์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ สุนทรียศึกษาและการปฏิบัติงานศิลปะ กล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่จัดให้เนื้อหาทางศิลปะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยเนื้อหาทั้ง 4 ส่วน ไม่ได้แยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง พัฒนาการด้านอื่นๆ เป็นเพียงผลที่ได้จากกระบวนการเรียนการสอนเท่านั้น

การสอนกิจกรรมต่างๆ ทางศิลปะในทุกๆระดับชั้นย่อมอาศัยหลักเกณฑ์ ในการจำแนก พฤติกรรมการเรียนรู้ทางศิลปะทั้ง 3 ด้าน แลนซิง (Lansing, 1976) ตามแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ของบลูม (Bloom, 1964) ดังนี้

1. พุทธิพิสัย (cognitive domain) เป็นความรู้เกี่ยวกับศิลปะ แบ่งเป็น 5 ด้านคือ

1.1 ความรู้เกี่ยวกับชีวิต หรือความรู้สึคนึกคิด (knowledge of life) โดยเฉพาะความรู้ด้านประสบการณ์สุนทรีย ซึ่งหากผู้เรียนขาดความรู้หรือจินตนาการทางด้านนี้จะเป็นผลให้ผู้เรียนสามารถพูด ทำ และพิจารณา เลือกสรรเกี่ยวกับศิลปะได้เพียงเล็กน้อย

1.2 ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะ (knowledge of composition) เป็นพื้นฐานที่สำคัญทางศิลปะ เกี่ยวกับการจัดหรือการประกอบกันขององค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เพื่อให้ได้องค์ประกอบที่เหมาะสม และเป็นผลให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานศิลปะได้อย่างมีระบบ

1.3 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำ (knowledge of procedures) เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับศิลปินหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้สามารถทำงานศิลปะหรือพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับงานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

1.4 ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลป์ (knowledge of art history) เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำงานศิลปะ และเข้าถึงงานศิลปะ อันเป็นผลให้ผู้เรียนเกิดความคิด และสามารถทำงานศิลปะหรือพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับศิลปะได้อย่างผู้เชี่ยวชาญ

1.5 ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ คุณค่าของศิลปะและธรรมชาติของประสบการณ์สุนทรีย (knowledge of the nature of art, the value of art and the nature of aesthetic experience) เป็นความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพิจารณาตัดสินสัญลักษณ์ทางการมองเห็นที่ปรากฏในงานศิลปะ ความรู้เหล่านี้จะถูกถ่ายทอดลักษณะของรสนิยม

2. จิตพิสัย (affective domain) เป็นทัศนคติที่นำไปสู่การสร้างงานศิลปะและเข้าถึงงานศิลปะ แบ่งเป็น 4 ด้านคือ

2.1 ความสนใจในประสบการณ์สุนทรีย (interest in the aesthetic dimension of experience) เป็นความสนใจส่วนบุคคลในการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะความหมาย และความสัมพันธ์ของประสบการณ์ หากผู้เรียนขาดความสนใจประสบการณ์สุนทรียจะไม่สามารถเข้าใจสัญลักษณ์ทางการมองเห็น และไม่สามารถเข้าถึงงานศิลปะได้

2.2 ความมั่นใจในการทำงานศิลปะและประเมินผลงานศิลปะ (confidence in one's ability to make and evaluate work of art) เป็นการที่ผู้เรียนมีความมั่นใจใน การทำงาน เพื่อความพึงพอใจในการสร้างงานศิลปะต่อไป

2.3 ความเป็นผู้มีใจกว้างต่อการยอมรับความแตกต่างของรูปทรง หรือลักษณะ แบบอย่างในศิลปะ (open – mindedness toward the different form or styles that art might take) เป็นการยอมรับและรับรู้ลักษณะแบบอย่าง รูปร่าง รูปทรงหรือกลวิธีที่ประกอบอยู่ใน งานศิลปะนั้นๆ ความขยันเอาใจใส่และความตั้งใจจนกระทั่งงานที่ทำสำเร็จเป็นความสำคัญต่อ การพัฒนาทักษะในด้านการจัดวัสดุศิลปะ ซึ่งเป็นผลให้การเสนอความหมายของประสบการณ์ สุนทรีย์มีความเหมาะสม

3. ทักษะพิสัย (psychomotor domain) เป็นทักษะในงานศิลปะ ตลอดจนความสามารถ ในการเลือกใช้เครื่องมือ และวัสดุในการทำงานศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการสอน ประวัติศาสตร์ศิลป์และสุนทรียศาสตร์สำหรับปฐมวัยนี้ แลนซิง (Lansing, 1976) ได้ให้ แนวการสอนที่น่าสนใจว่า การสอนประวัติศาสตร์ในระดับนี้ คือ แบบอย่างหรือยุคสมัยของงาน ศิลปะไม่เป็นสิ่งสำคัญแต่ควรเลือกงานศิลปะที่มีความหลากหลาย ให้เด็กได้ดูโดยการพูดคุยและ บอกเล่าเกี่ยวกับงานศิลปะนั้นๆ ว่าทำจากวัสดุอะไร เช่นเปลือกไข่ ไม้ สีนํ้ามันและอื่นๆ และ ควรมีการกล่าวถึงศิลปินที่ทำงานศิลปะนั้นประกอบด้วยรายการภาพบ้างเด็กจะหันมาสนใจและ เข้าใจว่างานศิลปะทั้งหลายนั้นมีความแตกต่างกัน ส่วนการสอนสุนทรียศาสตร์สำหรับเด็กเล็ก เป็นการให้เด็กได้มีโอกาสพูดคุยโต้ตอบถึงสิ่งที่เด็กได้มองเห็นและคิด แต่ที่สำคัญคือ ครูจะต้อง เป็นผู้เสนอแนวทางการคิดในสิ่งที่เด็กมองเข้าไป (Lansing, 1976 อ้างถึงใน เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ, 2539)

จากการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ทางศิลปะทั้ง 3 ด้านของแลนซิง (Lansing, 1976) ผสมเข้ากับแนวพฤติกรรมการเรียนรู้ของบลูม (Bloom, 1964) กล่าวมาในข้างต้นเป็นแนวทาง ในการสอนศิลปะในเด็กก่อนวัยเรียนและระดับอนุบาล เพียงแต่เราจะมีวิธีสอนอย่างไรให้เด็กเล็ก เข้าใจและบรรลุตามเป้าหมายได้ด้วยดี (ชัยณรงค์ เจริญพานิชย์กุล, 2533) และทำให้การเรียน การสอนศิลปศึกษาในระดับอนุบาลเกิดคุณค่าแก่เด็ก

ทฤษฎีศิลปศึกษาสำหรับเด็กอนุบาล

กิจกรรมศิลปศึกษาเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชั้นเรียนอนุบาลและช่วยส่งเสริมพัฒนาการ ในทุกด้าน การศึกษาทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติทางด้านศิลปะจะช่วยให้ครูจัดประสบการณ์ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จากการวิจัยเพื่อศึกษาและวิเคราะห์การทำกิจกรรมศิลปะของเด็กอนุบาล ผู้วิจัยขอเสนอทฤษฎีสำคัญๆ ที่สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

ทฤษฎีสติปัญญา (Cognitive theory)

ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานของความคิดว่า เด็กวาดภาพจากสิ่งที่เขารู้ ไม่ใช่วาดภาพจากสิ่งที่เขาเห็น ฟลอเรนซ์ กูดอินาฟ (Florence Goodenough) คือ บุคคลสำคัญทางทฤษฎีศิลปะที่ศึกษาการวาดภาพของเด็ก จากงานศิลปะของเด็กกูดอินาฟได้พบว่า เด็กจะเขียนภาพตามที่เขามีความรู้ในสิ่งนั้นจึงวาดตามที่รู้ เป็นกิจกรรมที่ใช้ตาและมือประสานสัมพันธ์กัน ตัวอย่างภาพที่แสดงว่า เด็กวาดจากสิ่งที่เขารู้มากกว่าสิ่งที่เขาเห็นคือ เด็กวาดภาพแม่ที่กำลังตั้งครรภ์โดยการวาดภาพเด็กทารกอยู่ในท้องแม่เด็กที่วาดภาพขาคนที่เห็นชัดเจนภายในกระโปรงเพราะเด็กรู้ว่ามือขอยู่หรือเด็กวาดโต๊ะมีขาสี่ขา ทั้งๆที่เด็กไม่อาจมองเห็นขาโต๊ะทั้งหมด ในมุมมองนั้น เพราะเด็กรู้ว่าโต๊ะมีขาสี่ขา

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychological analytic theory)

พื้นฐานความคิดของทฤษฎีนี้คือ ผลงานศิลปะของเด็กสะท้อนให้เห็นอารมณ์ของเด็กมากกว่าความรู้ สติปัญญา หรือพัฒนาการโดยทั่วไป ผู้มีอิทธิพลต่อแนวความคิดนี้คือ เมอร์ฟี (Murphy) และรีด (Katherine Read) ทั้งสองได้เขียนบทความและหนังสือเป็นจำนวนมาก กิจกรรมที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายก็คือ การใช้วัสดุประเภทที่มีการเคลื่อนไหว เช่น การระบายสีด้วยนิ้วมือ (fingerpaints) และการปั้นดินเหนียว (clay) สื่อทั้งสองชนิดจะช่วยให้เด็กระบายความรู้สึก และประสบการณ์ทางด้านอารมณ์หลายๆอย่าง ออกมาในขณะที่ระบายสีและปั้นดิน

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะอธิบายงานศิลปะของเด็กโดยเน้นจิตใต้สำนึก เด็กวาดภาพสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความรู้สึกและภาพภายในความคิดของเด็กมากกว่าความพยายามที่จะแสดงความเป็นจริงของสิ่งภายนอกตัว การทำงานศิลปะเป็นวิธีที่เด็กจะได้ระบายอารมณ์ ความกดดัน ความต้องการของจิตใต้สำนึก หรือความต้องการสร้างสิ่งที่ตัวเองปรารถนา ครูมีบทบาทในการช่วยให้เด็กบำบัดทางด้านอารมณ์พองๆ กับความต้องการในการฝึกหัดทักษะงานศิลปะ ตัวอย่างการวิเคราะห์งานศิลปะตามแนวทฤษฎีนี้ เช่น เด็กที่วาดภาพน้องเป็นรูปใหญ่ และวาดภาพสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ตัวเล็ก แสดงว่าเด็กคนนี้มีความรู้สึกต่อน้องว่าเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจของทุกคนในบ้าน อย่างไรก็ตาม นักวิจัยได้กล่าวเตือนครูที่ใช้ผลงานศิลปะของเด็กในการแปลผลพฤติกรรมของเด็กว่า ประสบการณ์ทางศิลปะเป็นประสบการณ์ที่มีค่าการแปลผลงานของเด็กเพื่ออธิบายบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมทางสังคมนั้น ไม่ควรกระทำโดยผู้ที่ไม่มีความรู้ หรือมีความเชี่ยวชาญพิเศษจริงๆ

ทฤษฎีสติปัญญา - พัฒนาการ (Cognitive developmental theory)

ผลงานทดลองของเพียเจท์ (Piaget, 1967) เกี่ยวกับการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็กเป็นทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายว่าทำไมเด็กจึงวาดภาพ เด็กวาดภาพอะไรและวาดภาพอย่างไร พีเจท์ (Piaget) เชื่อมโยงผลงานศิลปะของเด็กกับความสามารถในการเข้าใจความถาวรของวัตถุ เขาเชื่อว่า นอกเสียจากเด็กจะเข้าใจความคงที่ของวัตถุ เด็กจะไม่มีจินตนาการที่จะระลึกอดีตหรือคาดการณ์อนาคตในเรื่องการหายไปของวัตถุจริง การแสดงออกเช่นนี้เป็นวิธีที่เด็กรวบรวม

ประสบการณ์ เพื่อทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อมเด็กต้องการประสบการณ์รูปธรรมหรือสัญลักษณ์ทางภาษาพูด จินตนาการจะสร้างสัญลักษณ์รูปธรรมและภาษาสร้างสัญลักษณ์ทางวาจา

เพียเจต์ (Piaget, 1967) ได้กำหนดขั้นตอน 3 ขั้นในการที่เด็กจะเข้าใจมิติของรูปภาพ

1. ขาดความสามารถในการสังเคราะห์ (Synthetic incapacity) คือ จินตนาการของเด็กจะยังไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงส่วนย่อย หรือเป็นการตัดต่อ

2. ความจริงทางด้านสติปัญญา (Intellectual Realism) เด็กวาดจากสิ่งที่เขารู้ ไม่ใช่วาดจากสิ่งที่เขาเห็น

3. ความจริงทางด้านการรับรู้ภาพ (Visual Realism) เกิดขึ้นเมื่ออายุประมาณ 9 ปีเป็นการแสดงให้เห็นว่า เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของวัตถุกับพื้นที่

ทฤษฎีเกสทอลท์ (Gestalt theory)

ทฤษฎีเกสทอลท์เน้นความสำคัญของการรับรู้โดยภาพรวม คาไม่ใช่กล้องถ่ายรูปที่จะถ่ายสิ่งที่เห็น มองไม่ใช่ผ้าขาวที่จะบันทึกรายละเอียดของความจริงภายนอก ศิลปะ คือวิธีที่เด็กสร้างภาพพจน์ที่สอดคล้องกับโครงสร้างโดยที่เด็กได้รับ เด็กไม่คิดถึงรายละเอียด แต่จะพยายามจัดหมวดหมู่ องค์ประกอบและสร้างแบบแผนภาพรวมของสิ่งที่มองเห็น

ทฤษฎีการรับรู้ (Theory of perception)

ทฤษฎีการรับรู้เป็นแนวคิดของอาร์นแฮม (Rudolf Arnheim, 1974) ได้เสนอแนะว่า เด็กจะไม่วาดภาพสิ่งที่เด็กเห็น แต่จะวาดในสิ่งที่เด็กรับรู้ อาร์นแฮมได้รวมทฤษฎีศิลปะของเด็กหลายทฤษฎีเข้าด้วยกัน โดยยึดทฤษฎีของเพียเจต์เป็นหลักผสมกับทฤษฎีเกสทอลท์และทฤษฎีของเขาเอง จากการศึกษาพัฒนาการของความซับซ้อนของรูปทรงทางด้านศิลปะ เขาเชื่อว่าพัฒนาการของเด็กจะเป็นไปในลักษณะคู่ขนานกันระหว่างความซับซ้อนของรูปทรงและความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจความซับซ้อนของงานศิลปะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับทักษะการจำแนกเรื่องเวลาและมิติ (time and space)

อาร์นแฮมกล่าวว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่พยายามที่จะแสดงโครงสร้างของวัตถุในลักษณะสื่อของวัตถุนั้น ไม่ใช่ลักษณะภาพจากกล้องถ่ายรูป การเจริญงอกงามจะมีกฎของตัวเอง คือจากรูปแบบง่าย ๆ ไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการรับรู้ของเด็กแต่ละคน

ทฤษฎีพัฒนาการ (Developmental theory)

ทฤษฎีการสอนศิลปะศึกษาที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ ทฤษฎีพัฒนาการซึ่งจะจำกัดทั้งการสอนโดยตรงและบทบาทครูผู้นำทฤษฎีนี้ก็คือ วิคเตอร์ โลเวนฟีลด์ (Victor Lowenfeld, 1982) เขาได้แบ่งขั้นตอนการเจริญงอกงามทางศิลปะของเด็กออกเป็น 6 ขั้นดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน (The scribbling stage) อายุ 2 - 4 ปี ผลงานของเด็กเป็นการแสดงออกของแต่ละคน

2. ขั้นก่อนเป็นแบบแผน (The preschematic stage) อายุ 4 - 7 ปี เด็กแสดงให้เห็นความพยายามโดยใช้สัญลักษณ์

3. ขั้นแบบแผน (The schematic stage) อายุ 7 - 9 ปี แสดงให้เห็นจากมโนทัศน์ที่เป็นรูปร่าง

4. ขั้นหมู่พวก (The gang age) อายุ 9 - 12 ปี เป็นขั้นเริ่มแสดงความเป็นจริง

5. ขั้นเหตุผล (Pseudo - naturalistic stage) อายุ 12 - 14 ปี หรือขั้นความจริงเทียม

6. ขั้นการตัดสินใจ (Adolescent art) The period of decision (14-17 ปี)

(हररररर नीलुवुवुवु, 2535)

พัฒนารการทางศิลปะของเด็กอนุบาล

ศิลปะแสดงถึงพัฒนารการของเด็กในด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เป็นสื่อในการเรียนรู้ ในบางระยะเด็กใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกและสื่อความหมายโดยใช้ภาพ (graphic communication) ผู้ใกล้ชิดกับเด็กควรรู้ลำดับขั้นพัฒนารการของเด็กทุกระยะช่วงอายุ เพื่อจะได้เข้าใจการแสดงออกของเด็กสามารถแนะนำส่งเสริมเด็กได้อย่างเหมาะสม (ศิริลักษณ์ ศรีกรมล, 2536) พัฒนารการทางศิลปะสำหรับเด็กนั้นได้มีนักการศึกษาได้เสนอแนวคิดที่น่าสนใจ เป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กด้วยศิลปะให้สอดคล้องกับพัฒนารการมีดังนี้

โปรแมน (Broman, 1982) ได้เสนอแนะทักษะทางศิลปะที่เด็กเล็กมีก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งดังนี้ คือ

1. เด็กสามารถบอกสีพื้นฐานแปดสี ดังนี้ แดง น้ำเงิน เหลือง ส้ม เขียว ม่วง น้ำตาล และดำ

2. เด็กสามารถแยกสิ่งของตามลักษณะของสี

3. เด็กสามารถใช้กรรไกรตัดกระดาษได้

4. เด็กสามารถลอกแบบสีเหลี่ยม วงกลม รูปไข่ สีเหลี่ยมผืนผ้าและเส้นได้

5. เด็กสามารถ ลูบ ทูบ กลิ้ง บีบ ปั้น ดินเหนียวได้

6. เด็กสามารถเย็บด้วยเข็มพลาสติกได้

7. เด็กสามารถถักไหมพรมได้

8. เด็กสามารถระบายสีบนขาหยั่ง โดยไม่ให้สีหยดหรือหกได้

9. เด็กสามารถทำภาพปะติด (Collages) จากวัสดุต่างๆ ได้

10. เด็กสามารถวาดภาพใช้สีเทียนหลายสีได้

11. เด็กแสดงความสนใจในงานฝีมือ

12. เด็กแสดงความสนใจและถามคำถามเกี่ยวกับการระบายสี การพิมพ์ การปั้นและการถักทอ

จากการศึกษาพัฒนาการทางศิลปะของเด็ก เด็กทุกคนมีการแสดงออกทางศิลปะพัฒนาไปตามลำดับขั้น โลเวนเฟลด์(Lowenfeld, 1982) ได้แบ่งขั้นตอนพัฒนาการทางศิลปะของเด็กออกเป็น 6 ขั้น และกล่าวถึง พัฒนาการทางศิลปะในช่วงอายุของเด็กอนุบาล ซึ่งอยู่ในขั้นพัฒนาการขั้นขีดเขียน " The scribbling stage และขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพมีความหมาย " The preschematic stage " ดังนี้คือ

1. ขั้นขีดเขียน " The scribbling stage " อายุประมาณ 2 – 4 ปี ในขั้นนี้เด็กจะสนุกกับการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อและเป็นการเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา การขีดเขียนของเด็กจะเป็นไปตามลำดับขั้นที่สามารถทำนายได้ ซึ่งขั้นนี้ยังแบ่งออกเป็น 4 ขั้นดังนี้

1.1 ขั้นการขีดเขียนไม่เป็นระเบียบ หมายถึง การลากเส้นของเด็กจะยุ่งเหยิง สับสนไม่คำนึงว่าเป็นรูปอะไร แสดงให้เห็นว่าการควบคุมทางกล้ามเนื้อของเด็กยังไม่เจริญพอ จึงไม่สามารถบังคับมือให้เป็นไปตามต้องการได้

1.2 ขั้นเขียนอย่างควบคุม ในขั้นนี้เด็กจะขีดเส้นซ้ำไปซ้ำมามีลักษณะเป็นเส้นตรงแนวนอน และพัฒนาไปจนเป็นรูปวงกลม แต่ยังไม่สามารถวาดเส้นได้ตามที่ตั้งใจ

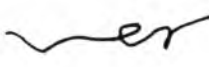

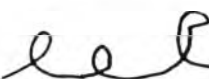
1.3 ขั้นตั้งชื่อ หมายถึงขั้นที่เด็กสามารถเขียนอะไรลงไปก็จะให้ชื่อสิ่งที่เขียนนั้นว่าชื่ออะไร ชื่ออะไร เด็กเริ่มใช้ความคิดคำนึงในขณะที่เขียนภาพคน สัตว์ หรือวัตถุ สิ่งที่เด็กเขียนจะไม่เป็นภาพที่ถูกต้อง หรือมีรูปร่างในสายตาของผู้ใหญ่ แต่จะมีความหมายสำหรับเด็ก เด็กจะพอใจสนุกสนานกับสิ่งที่เขาเขียนนั้น ขั้นนี้จะป็นขั้นหัวเลี้ยวหัวต่อในการวาดภาพของเด็กต่อไป

2. ขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพมีความหมาย " The preschematic stage " อายุประมาณ 4 – 7 ปี เป็นขั้นเริ่มต้นของการแสดงออกที่มีความหมาย ภาพสิ่งของสิ่งเดียวกันอาจจะเขียนได้หลายแบบ ในระยะนี้โลกที่เด็กเห็นหรือรู้จักจึงแตกต่างจากโลกที่เด็กเขียนภาพ การพัฒนาความคิดเกี่ยวกับคนและสิ่งของยังไม่เด่นชัด ทำให้ภาพที่เด็กวาดบรรยายถึงสิ่งเหล่านั้นอยู่ในรูปแบบเรขาคณิต เช่น ในการวาดรูปคน เด็กจะเขียนวงกลมแทนศีรษะ เส้นตามแนวขวางแทนแขนและเส้นตามแนวตั้งแทนขา แต่ยังไม่มียรายละเอียดส่วนต่างของร่างกาย การใช้สีในการใช้สีของเด็กยังไม่เป็นไปตามธรรมชาติ สีที่เด็กใช้เขียนภาพกับสีที่เด็กเห็นจริงจะไม่เหมือนกันทั้งนี้เพราะเด็กใช้สีตามอารมณ์แล้วแต่ว่าสีไหนสะดุดตาเด็ก หรือเด็กชอบสีไหนเป็นพิเศษก็ใช้สีนั้น ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง บริเวณว่างหรือช่องไฟ เด็กยังไม่เข้าใจว่าควรจะเขียนรูปตรงไหน ขนาดเท่าใด จึงจะเหมาะสมจะวาดลงไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ตรงไหนที่มีบริเวณว่าง เด็กจะเขียนสิ่งต่างๆลงไป

เคลลลอกก์ (Kellogg, 1969) ได้ทำการศึกษาวิจัยในการเก็บรวบรวมภาพผลงานศิลปะของเด็กจากทั่วโลก ผลการศึกษาได้พบว่าเด็กเล็กทั่วโลกวาดสิ่งเดียวกันและวิธีการเดียวกัน เมื่ออายุเท่ากัน มีเส้นขยุกขยิกหรือเส้นขีดเขียน (scribble) ที่เป็นเส้นพื้นฐานจำนวน 20 เส้น เด็กอายุ 2 ขวบหรือต่ำกว่าจะวาดเส้นเหล่านี้ พออายุ 3 ขวบ จะสามารถวาดรูปแผนผังหรือ

แบบแปลน (diagram) ได้ ซึ่งจะมีรูปพื้นฐานแปดรูป ในระยะต่อมา เด็กจะวาดรูปแผนผังเหล่านี้ ซ้อนกันหรือประกอบกันสองรูป และเพิ่มเป็นสามรูป เมื่ออายุระหว่าง 3-5ขวบซึ่งเด็กจะไม่ผ่าน ขั้นตอนเหล่านี้ทุกคน (Kellogg, 1969 อ้างถึงใน ทรราช นิลวิเชียร, 2535)

ตัวอย่าง ลักษณะเส้นพื้นฐาน 20 แบบ

1. จุด (dot)
2. เส้นตั้งเดี่ยว (single vertical line)
3. เส้นนอนเดี่ยว (single horizontal line)
4. เส้นเอียงเดี่ยว (single diagonal line)
5. เส้นโค้งเดี่ยว (single curved line)
6. เส้นตั้งหลายเส้น (multiple vertical line)
7. เส้นนอนหลายเส้น (multiple horizontal line)
8. เส้นเอียงหลายเส้น (multiple diagonal line)
9. เส้นโค้งหลายเส้น (multiple curved line)
10. เส้นเคลื่อนสายเดี่ยว (roving open line)
11. เส้นเคลื่อนสายทับซ้อนกัน (roving enclosing line)
12. เส้นหักหรือเส้นคลื่น (zigzag or wave line)
13. เส้นห่วงเดี่ยว (single loop line)
14. เส้นห่วงหลายเส้น (multiple loop line)

15. เส้นขมวดกันหอย (spiral line)
16. วงกลมทับซ้อนกันหลายวง (multiple-line overlaid circle)
17. เส้นรอบวงทับซ้อนกัน (multiple-line circumference circle)
18. เส้นวงกลมต่อเนื่องกันหลายวง (circular line spread out)
19. เส้นวงกลมเดี่ยวปลายเส้นจรดซ้อน (single crossed circle)
20. วงกลมเส้นปลายจรดแต่ยังบิดเบี้ยว (imperfect circle)
(Kellogg, 1969 และ ชัยณรงค์ เจริญพาณิชย์, 2533)

จากชั้นต่างๆของการวาดภาพของเด็ก เคลลลอกก์(Kellogg, 1969)สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นการขีดเขียนเบื้องต้น (Basic scribbles) เป็นลักษณะการขีดเขียนของเด็กก่อนอายุ 2 ขวบ ภาพที่ขีดเขียนจะเป็นไปตามธรรมชาติ โดยลักษณะของการวาดเส้นมีพัฒนาการไป การบังคับกล้ามเนื้อนิ้วมือของเด็ก เริ่มจากจุดไปสู่เส้นต่างๆ เส้นตรง เส้นตรงตามแนวตั้ง แนวนอน เส้นทแยงมุม และพัฒนาไปสู่ เส้นโค้ง เส้นที่เป็นคลื่นหรือฟันปลา จนสามารถพัฒนาเป็นเส้นวงกลม

2. ขั้นการวางตำแหน่ง (Placement stage) ในระยะที่เด็กมีอายุ 2-3 ขวบ อยู่ในระยะการขีดเขียนการปกติวิสัย ภาพเขียนบนแผ่นกระดาษจะอยู่ในตำแหน่ง 17 ตำแหน่ง คือ

- 2.1 เขียนเต็มไปหมดทั้งหน้ากระดาษ
- 2.2 เริ่มจากศูนย์กลาง บางทีก็เล็กบางทีก็ใหญ่ แต่อยู่ตรงกลางกระดาษ
- 2.3 มีช่องว่างอยู่แต่ในกรอบ โดยมีขอบกระดาษวางไว้เป็นกรอบ
- 2.4 เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้งหรือเส้นนอนโดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง
- 2.5 เขียนอยู่ในแนวเส้นตั้งหรือเส้นนอนโดยใช้กระดาษเพียงครึ่งหนึ่ง
- 2.6 ภาพทั้งสองอยู่คนละด้าน
- 2.7 ภาพอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมลักษณะการเขียนจะอยู่ในกรอบลักษณะ

รูปสามเหลี่ยม

- 2.8 ภาพจะอยู่ในแนวเส้นทแยงมุมแต่เส้นจะล้นออกมาทางครึ่งหนึ่งของ

เส้นทแยงมุม

- 2.9 ภาพอยู่ในแกนกลางของเส้นทแยงมุม และกระจายไปอย่างราบเรียบ

สม่ำเสมอ

2.10 ภาพที่เขียนออกมาจะปรากฏ 2 ใน 3 ส่วนของกระดาษ จะเป็นเส้นที่เขียนแยกจากกันอย่างชัดเจน

2.11 ภาพจะอยู่ในกระดาษเพียง $\frac{1}{4}$ โดยอยู่มุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ

2.12 ภาพจะแผ่กระจายมุมหนึ่งเป็นรูปพัด อีกมุมหนึ่งว่างเปล่า

2.13 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุม 2 ด้าน

2.14 ภาพจะอยู่ในแนวโค้งโดยใช้มุมทั้ง 3 ของกระดาษ

2.15 ภาพจะปรากฏในรูปปิรามิด โดยเริ่มจากมุม 2 มุม อีก 2 มุมว่างเปล่า

2.16 ภาพจะพาดลักษณะเป็นแถบระหว่างกระดาษ

2.17 เส้นภาพจะแผ่กระจายเป็นรูปพัด โดยเริ่มจากด้านล่างของกระดาษ

3. ขั้นรูปร่าง (Shape stage) ในระยะเวลา 3 - 4 ขวบเด็กวาดภาพที่เส้นเดียวแสดงรูปร่างของภาพที่วาดได้ เรียกว่าแผนภาพ (diagram) ซึ่งมี 6 ลักษณะใหญ่ ได้แก่ วงกลม วงรี สีเหลี่ยมจตุรัส และสีเหลี่ยมผืนผ้า สามเหลี่ยม กากบาท กากบาทรูปตัว X และภาพแปลกๆ (odd form) ซึ่งอาจเกิดจากความไม่สมบูรณ์ของแผนภาพ

4. ขั้นออกแบบ เด็กยังคงอยู่ระหว่างอายุ 3 - 4 ขวบ เมื่อใดที่เด็กสามารถวาดภาพได้ ก็ถือว่าเกือบอยู่ในขั้นออกแบบได้แล้ว ถ้าเด็กนำแผนภาพในลักษณะต่างๆ มาผสมผสานกัน 2 ลักษณะ เป็นภาพใหม่ เรียกลักษณะภาพนี้ว่า ภาพรวม (a combine) เช่น $X + () = (X)$ และเมื่อภาพนั้นเกิดจากการนำแผนภาพตั้งแต่ 3 ลักษณะมาผสมผสานกัน แบบที่เกิดขึ้นใหม่นี้เรียกว่า ภาพผสม (an aggregate) เช่น $X + () + = (X)$

5. ขั้นแสดงรูปภาพ ระหว่างอายุ 4 - 5 ขวบ เด็กจะเข้าขั้นแสดงรูปภาพ ซึ่งผู้ใหญ่พอจะดูออก ในขั้นนี้แบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ภาพวาดระยะแรก (early pictorial drawing) และ วาดภาพระยะหลัง (later pictorial drawings) ซึ่งจะเป็นภาพที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ มักเป็นภาพคน บ้าน สัตว์ ต้นไม้ ภาพในระยะนี้ปรากฏเส้นขีดเขียนและรูปแผนภาพด้วยเช่น เส้นที่ปรากฏในระยะขีดเขียน รูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม เป็นตัวบ้านและหลังคา เป็นต้น (ประกฤษธร นิยมธรรม, 2522)

สรุปจากข้างต้นเกี่ยวกับพัฒนาการทางศิลปะ ตามทฤษฎีของโลเวนเฟลด์ กล่าวถึงพัฒนาการทางศิลปะของเด็กอนุบาลช่วงอายุระหว่าง 4 -7 ปี ขั้นเริ่มเป็นสัญลักษณ์หรือขั้นเขียนภาพให้มีความหมาย Pre-schematic stage เด็กในช่วงวัยนี้มีการเห็นหรือสิ่งที่รู้จักแตกต่างไปจากสิ่งที่เขียนในภาพ การพัฒนาความคิดเกี่ยวกับคนและสิ่งของยังไม่ชัดเจน ภาพที่ออกมาจึงมีลักษณะเป็นรูปเรขาคณิตแทนภาพรวมที่เด็กเห็น การใช้สี ในขั้นการใช้สีของเด็กยังไม่เป็นไปตามธรรมชาติ สีที่เด็กใช้เขียนภาพกับสีที่เด็กเห็นจริงจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะเด็กใช้สีตามอารมณ์แล้วแต่ว่าสีไหนจะสะดุดตาเด็ก หรือเด็กชอบสีไหนเป็นพิเศษก็จะใช้สีนั้น ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงบริเวณว่างหรือช่องไฟ เด็กยังไม่ความเข้าใจ

ว่าควรเขียนรูปทรงไหน ขนาดเท่าใดจึงจะเหมาะสม แต่จะวาดลงไปโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทรงไหนที่มีบริเวณว่าง เด็กจะเขียนสิ่งต่างๆลงไป

การรับรู้

ความหมายของการรับรู้

การรับรู้เป็นกระบวนการภายในที่ทำให้บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่างๆในโลกโดยใช้ประสาทสัมผัส ทั้ง 5 ด้าน คือ ตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนัง ซึ่งอวัยวะรับความรู้สึกแต่ละชนิดดังกล่าว จะรับพลังงานได้เฉพาะอย่างแตกต่างกันไป เช่น หูรับได้เฉพาะพลังงาน เสียงตาจับได้เฉพาะแสง จมูกรับได้เฉพาะกลิ่น เป็นต้น (รัชนี นพเกตุ, 2535)

การรับรู้หมายถึงกระบวนการความตีความสิ่งรับสัมผัสต่างๆเพื่อให้ทราบว่ามันคืออะไร สิ่งที่ได้รับมีทั้งที่เป็นวัตถุ มนุษย์ด้วยกัน และความเป็นไปในจิตใจตนเอง (ชัยพร วิชชาวุธ, 2524)

การรับรู้หมายถึงการแปลหรือการตีความการรับความรู้สึกออกมาเป็นสิ่งที่มีความหมาย และสามารถเข้าใจได้ (ประนอม สโรชมาน, 2520)

การรับรู้คือ การสัมผัสที่มีความหมาย เป็นการแปลหรือตีความแห่งการสัมผัสที่ได้รับออกมาเป็นสิ่งใดๆ ซึ่งมีความหมายที่รู้จักและเข้าใจได้ (Feldmen, 1978)

การรับรู้เป็นกระบวนการภายในที่ทำให้บุคคลสามารถรับรู้สิ่งต่างๆในโลกโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้าน คือ ตา หู จมูก ผิวหนัง และลิ้น แต่การรับรู้ทางตามีอิทธิพลต่อคนมากที่สุด ทางสุนทรียศาสตร์ ถือว่าการรับรู้ทางตา และหูเป็นการรับรู้ขั้นสูง เพราะสามารถเชื่อมโยงกับจิตและปัญญาได้โดยตรง (มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2530)

ในบรรดาการรับรู้ทางการสัมผัสต่างๆ การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะมนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้รูปธรรมทางจักษุสัมผัสถึงร้อยละ 90 (Gregory, 1966 อ้างถึงใน Ruch, 1984)

ดังนั้น การรับรู้เป็นกระบวนการที่คนเรามีประสบการณ์กับวัตถุหรือเหตุการณ์ต่างๆโดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัส กระบวนการรับรู้เป็นความรู้ข่าวสารที่สมองได้รับ ซึ่งการตีความดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ เช่น ประสาทรับสัมผัสธรรมชาติของสิ่งเร้า ประสบการณ์เดิม ความคาดหวัง ความสนใจ การจัดหมวดหมู่ของสิ่งเร้า ทำให้แต่ละคนรับรู้ต่างกันออกไปแม้ว่าจะมี

สิ่งเร้าเดียวกันก็ตาม การรับรู้ทางสายตาจึงเป็นการทำหน้าที่ของการแปลความหมายหรือ การสื่อข้อมูลจากการมองเห็นให้เป็นที่เข้าใจได้ ซึ่งความหมายจากการเห็นจะเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการรับรู้ของแต่ละบุคคลและพื้นฐานของประสบการณ์ทาง การเห็นเป็นปัจจัยหลัก

มโนทัศน์ทางการรับรู้ (Perceptual concept)

ทฤษฎีการรับรู้ทางศิลปะ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึดแนวคิดของอาร์นแฮม(Amheim, 1954) อาร์นแฮมได้รวมทฤษฎีศิลปะของเด็กหลายทฤษฎีเข้าด้วยกันโดยยึดทฤษฎีของเพียเจท์เป็นหลักผสมกับทฤษฎีเกสโตลท์และทฤษฎีการรับรู้ของเขาเอง เขาได้เสนอแนะว่า เด็กจะไม่วาดภาพสิ่งที่เด็กเห็นแต่จะวาดในสิ่งที่เด็กรับรู้ ซึ่งเป็นภาพที่แตกต่างไปจากลักษณะภาพจากกล้องถ่ายรูป เด็กและผู้ใหญ่พยายามที่จะแสดงโครงสร้างของวัตถุในลักษณะสื่อของวัตถุ นั้น มีพัฒนาการจากรูปแบบง่าย ๆ ไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการรับรู้ของเด็กแต่ละคน จากการศึกษาพัฒนาการของความซับซ้อนของรูปทรงทางด้านศิลปะ พัฒนาการรับรู้ของเด็ก จะเป็นไปลักษณะคู่ขนานกันระหว่างความซับซ้อนของรูปทรงและความสามารถในการรับรู้และการเข้าใจความซับซ้อนของงานศิลปะ หลักฐานการรับรู้พบว่ามีพัฒนาการมาโดยกำเนิดเริ่มต้นจากความเข้าใจลักษณะโครงสร้างที่เด่นสะดุดตา เช่น จากการทดลองให้เด็กอายุ 2 ขวบและลิงชิมแปนซี (chimpanzees) อายุ 2 ขวบ เรียนรู้ขนาด รูปร่างรูปทรงของกล่อง 2 กล่อง โดยให้กล่องใบแรก ซึ่งมีรูปสามเหลี่ยม บรรจุอาหารที่น่ารับประทาน ทั้งเด็กและลิงสามารถเรียนรู้ความแตกต่างได้ไม่ยาก กล่องสามเหลี่ยมใบที่สองทำให้มีขนาดเล็กใหญ่ต่างกันเปลี่ยนสีให้แตกต่างโดยใช้สีดำบนพื้นขาว หรือสีขาวบนพื้นดำ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะสร้างความยุ่งยากโดยการจดจำเพิ่มขึ้นบ้างเล็กน้อย ในการพิสูจน์กระบวนการรับรู้ (perceptual process) โดยได้ตั้งสมมติฐานว่า การรับรู้เกิดขึ้นจากการบันทึกภาพรวมและรายละเอียดต่างๆที่แต่ละบุคคลมองเห็น จากการทดลองพบว่า ผู้สังเกตซึ่งมีสมองปกติสามารถแยกแยะรูปสามเหลี่ยมที่คล้ายคลึงกันได้ แต่แตกต่างในเรื่องขนาดและสี สามารถวาดภาพรูปสามเหลี่ยมที่มองเห็นออกมาเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมได้ เนื่องจากการมองเห็นลักษณะเด่นของโครงสร้างโดยรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานทางการรับรู้แต่ภาพรูปสามเหลี่ยมที่วาดออกมานั้นจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดตามมโนทัศน์ จากการเข้าใจรูปทรงอย่างมีศิลปะ (artistic form) ของแต่ละบุคคล (Amheim, 1954)

การรับรู้ทางศิลปะ

ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะ

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2533) ได้ให้ความหมายของการรับรู้ทางศิลปะว่า การรับรู้ทางศิลปะ โดยเฉพาะทางทัศนศิลป์ หมายถึงการมองเห็นรูปทรงที่เป็นศิลปะและพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้นๆ เป็นอาการที่ลึกซึ้งกว่ากระบวนการการใช้สายตามตามปกติธรรมดา และยังเกี่ยวข้องไปถึงการทำงานของสมองและระบบประสาทของผู้ดู ซึ่งกำลังรับรู้ข้อมูลต่างๆ จากประสาทสัมผัสอีกด้วย การรับรู้ทางศิลปะเป็นการรับรู้ปริมาณหนึ่ง ที่ผู้ดูมีต่อรูปทรงที่มองเห็น ด้วยความมีชีวิตชีวาตามที่โอกาสจะอำนวย เมื่อได้รับรู้แล้ว การรับรู้ต่างๆ จะรวมตัวกันเป็นการรับรู้สะสม และจะกลายเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ ก็ต่อเมื่อมีการรวมคุณค่าของรูปทรงที่มองเห็นให้เป็นเอกภาพเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า การรับรู้เป็นกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ และเป็นกระบวนการของการค้นคว้าทางการสัมผัส และการสร้างความปรารถนาทางจิตใจซึ่งถูกปลุกเร้าให้เกิดขึ้น ภายในตัวผู้ดูและส่วนประกอบต่างๆ ที่รวมกันอยู่เป็นรูปทรงที่มองเห็นที่เราเรียกว่า ส่วนประกอบที่มองเห็น เป็นส่วนประกอบที่ก่อให้เกิดคุณค่าและความสัมพันธ์กันในส่วนรวม ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว สี เป็นต้น

อ่ำไพ ศิรินสาร (2536) ได้กล่าวถึงการรับรู้ทางศิลปะศึกษาไว้ว่า ในการเรียนศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับการรับรู้ทางศิลปะศึกษาแล้ว การรับรู้ที่เป็นหลักพื้นฐานคือ การรับรู้ทางตา ซึ่งได้แก่การมองเห็น ทั้งนี้อ่ำไพ ศิรินสาร ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การมองเห็นเป็นค่าควบกันระหว่างการมองและการเห็น สำหรับการมองหรือการดูสามารถจัดว่าเป็นจุดเริ่มต้น ด้วยการส่งสายตาไปสู่จุดใดจุดหนึ่ง ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การเห็นการเห็นจึงเป็นจุดหมายปลายทางของการรับรู้ การเรียนรู้ที่มีคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางศิลปะศึกษา ย่อมมาจากการรับรู้ที่มีคุณภาพ เพราะเป็นการมองอย่างมีจุดหมายและมองอย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นข้อมูลในการเรียนรู้ และเป็นทรัพยากรเบื้องต้นไว้คัดสรร เพื่อปรับใช้ในการสร้างผลงานศิลปะและเน้นว่าการรับรู้ต่างๆจะมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้ก็ต้องอาศัยการคิด ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการกับสิ่งที่รับรู้มาจากโลกภายนอก เป็นขั้นตอนเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้เดิมกับประสบการณ์ใหม่ ฉะนั้นในการเรียนรู้ทางศิลปะศึกษา ผู้สอนจะต้องจัดประสบการณ์การเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะเพิ่มพูนขึ้นในตัวผู้เรียน สำหรับการเห็นนั้นอยู่ในขั้นตอนเบื้องต้นของการเรียนรู้จากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา โดยมีการรับรู้รูปแบบอื่นๆมาเป็นส่วนประกอบเพื่อให้การเรียนรู้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อารี สุทธิพันธ์ (2535) กล่าวว่า การรับรู้ทางตานั้น มีระดับแตกต่างกันตามความสนใจ ความเข้าใจและความคิดในการพินิจวิเคราะห์สิ่งที่เห็น มนุษย์จึงมองเห็นวัตถุต่าง ๆ รอบตัว ไม่เหมือนกัน อย่างไรก็ตามการรับรู้ผลงานศิลปะที่มองเห็นนั้นมีข้อตกลงร่วมกัน คือมนุษย์จะตอบสนองผลงานศิลปะที่มองเห็นเป็นความรู้สึกตามปริมาณของรูปร่างระนาบผิว และมวลที่ปรากฏให้เห็น โดยรูปร่างระนาบผิวและมวลที่ได้ รับการจัดอย่างเหมาะสมนั้น จะให้ความรู้สึก เบิกบานพอใจ หรือความรู้สึกถึงความงามที่เกิดจากการรับรู้ตามคุณสมบัติของศิลปะที่มองเห็น นั้น เช่นมีน้ำหนักจริงหรือให้ความรู้สึกหนัก มีสัดส่วนขนาดที่แน่นอน หรือสัดส่วนขนาดตาม ความรู้สึก มีความเคลื่อนไหวจริง หรือความเคลื่อนไหวตามความรู้สึก เป็นต้น ดังนั้นการรับรู้ ผลงานทางศิลปะ สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. รูปแบบทางกายภาพ (physical configuration)
2. ลักษณะส่วนรวม (the whole)
3. รูปทรงและเรื่องราว (form and content)
4. วัสดุและวิธีการ (materials and techniques)
5. เวลาและบริเวณว่าง (time and space)

นอกจากนั้น อูบล คูจินดา (2532) กล่าวว่า การเรียนการสอนศิลปะจะช่วยพัฒนาการ ทางการรับรู้ได้สองทางคือ การรับรู้ทางด้านวัตถุ จากสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น สี แสง เงา ตำแหน่ง สัดส่วน ความเคลื่อนไหวและการสัมผัส ซึ่งจะเป็นสิ่งคล้อย ในการสร้างสรรค์รูปแบบ ทางศิลปะการปฏิบัติศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ สี รูปทรง ปริมาตร พื้นผิว บริเวณว่าง ซึ่งเป็น การฝึกฝนที่จะสะสมประสบการณ์ต่อการรับรู้ต่อวัตถุอย่างสำคัญอีกทางหนึ่ง ประสบการณ์ที่ เกิดจากการเรียนรู้ทางศิลปะจะทำให้เกิดความฉับไวในการรับรู้ และนำไปสู่การคิดและการ - วิเคราะห์ต่อไป การรับรู้ทางการความคิดและจินตนาการ เป็นผลที่เกิดจากการรับรู้สิ่งต่างๆ แล้ว นำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะขึ้น หรือเกิดจากความคิดในเชิงจินตนาการทางใจนำไปสู่ การสร้างสรรค์ผลงานแตกต่างไปจากสิ่งที่เคยรับรู้มาก่อน

จากข้อมูลข้างต้นกล่าวสรุปได้ว่า การรับรู้ทางศิลปะ คือ การมองเห็นรูปทรงที่เป็นศิลปะ และพยายามทำความเข้าใจกับรูปทรงที่มองเห็นนั้นๆ ลึกซึ้งกว่ากระบวนการการใช้สายตาตาม ปกติธรรมดา และยังเกี่ยวข้องไปถึงการทำงานของสมองและระบบประสาทของผู้ดู ซึ่งกำลัง รับรู้ข้อมูลต่างๆ จากประสาทสัมผัส การรับรู้ทางการเห็นจึงเป็นศักยภาพของประสาทสัมผัส เบื้องต้นทางหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ทางด้านศิลปะ ช่วยขยายขอบเขตของการรับรู้ ของผู้เรียนทางการใช้ประสาทสัมผัส ทำให้คนเราสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะเป็นการมองด้วยการสังเกต เฝงพิจารณา เหมือนศิลปินมองเห็นและเก็บรายละเอียด จากสิ่งที่เห็นมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปะ ประสาทสัมผัสที่เกิดจากการเรียนรู้ทางศิลปะจะทำให้ เกิดความฉับไวในการรับรู้ และนำไปสู่การคิดและการวิเคราะห์ต่อไป

พัฒนาการการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอนุบาล

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้พบว่า เด็กอนุบาลมีพัฒนาการรับรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นพื้นฐานการรับรู้ทางศิลปะ มีสาระสำคัญโดยลำดับได้ดังนี้คือ

1. พัฒนาการรับรู้ทางสายตา

การรับรู้ทางสายตานั้นมีพัฒนาการตั้งแต่แรกเกิด เด็กทารกในคอนแรกๆ จะสามารถรับรู้ถึงสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวได้หลังจากที่เขาเกิดไม่นานและการรับรู้ทางสายตาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอวัยวะที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ถึงแม้ว่าเด็กจะยังไม่สามารถวาดรูปทรงเรขาคณิตได้ แต่เขาสามารถจะรับรู้ความแตกต่างระหว่างรูปทรงสามเหลี่ยม และรูปทรงเรขาคณิตอื่น ๆ ได้ (Cratty, 1970) เมื่อเด็กโตขึ้นพัฒนาการทางการรับรู้ทางสายตาจะเพิ่มขึ้น จากการวิจัยของเพียเจท์และอินhelder (Piaget and Inhelder, 1970) พบว่าการมองเห็นภาพตามสัดส่วนและระยะทางเท่าที่ตามองเห็น (perspective) ของเด็กยังไม่สมบูรณ์จนกว่าจะมีอายุประมาณ 8 ปี (Vernon, 1970) พัฒนาการด้านการรับรู้ทางสายตาที่พัฒนาขึ้นตามอายุนั้น ได้มีผู้ศึกษาไว้หลายด้าน มีดังนี้

1.1 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาที่เกี่ยวกับรูปร่าง (form)

การรับรู้รูปร่างของเด็ก อายุ 6 เดือน พบว่าเด็กสามารถแยกรูปทรงเรขาคณิต ซึ่งได้แก่ รูปทรงที่มีลักษณะเป็นวงกลม รูปรี รูปสามเหลี่ยมและรูปสี่เหลี่ยม การเรียนรู้ของเด็กในระยะแรกๆ จะเป็นไปได้ช้ามากแต่เมื่อเด็กอายุได้ 1 ปี ถึง 2 ปี เด็กจะสามารถแยกแยะได้รูปทรงต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว แสดงว่า พัฒนาการทางด้านการรับรู้ในระยะนี้เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว (Ling, 1964) มุสเซน (Mussen, 1964) พบว่าเด็กสามารถแยกสิ่งของที่ต่างกันได้ดีตั้งแต่อายุ 6 ถึง 15 เดือนและหลังจากระดับอายุนี้ไปแล้ว เด็กจึงจะรู้จักเลือกเฉพาะสิ่งที่ตนต้องการออกมาจากสิ่งที่วางรวมกันไว้มากๆ ได้ เขาเสนอความคิดเห็นว่า ความสนใจของเด็กในเรื่องรูปร่างจะพัฒนาขึ้นก่อนเรื่องสี จากการทดลองในเด็กอายุ 18 เดือน ให้เด็กจัดรูปร่างของสิ่งของขนาดต่างๆ กันใส่ลงในกล่องให้พอเหมาะกับช่องที่เจาะไว้ในกระดาน เด็กจะใส่ของลงในช่องโดยไม่คำนึงถึงรูปร่างของสิ่งของจะพอเหมาะกับช่องที่เจาะไว้หรือไม่ จนกระทั่งเด็กมีอายุ 3 ปีจึงจะสามารถนำสิ่งของที่มีรูปร่างเหมือนที่เจาะไว้ใส่ลงไปได้พอดีและเรียบร้อยทั้งคู่

1.2 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับสี (colour)

การรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับสีนั้น จะพัฒนาขึ้นหลังจากรับรู้เกี่ยวกับรูปร่างจากการศึกษาได้ทดลองให้เด็กจับคู่สิ่งของโดยให้เลือกระหว่างสีกับรูปร่าง พบว่าเด็กอายุ 2 ปีถึง 3 ปี จะสามารถจับคู่สิ่งของโดยอาศัยสีเป็นเกณฑ์ แต่เมื่ออายุมากกว่า 6 ปีไปจะจับคู่สิ่งของโดยอาศัยการรับรู้รูปร่าง สรุปได้ว่า เด็กที่มีอายุระหว่าง 3 ปีถึง 6 ปี จะจัดสิ่งของโดยอาศัยการรับรู้เรื่องสีเป็นเกณฑ์ แต่หลังจากเด็กอายุ 6 ปีไปแล้ว เด็กจะกลับมาใช้การรับรู้เรื่องรูปร่างเป็นเกณฑ์อีก (Mussen, 1964)

1.3 พัฒนาการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับการรับรู้ส่วนย่อย (part perception) และการรับรู้ส่วนรวม (whole perception)

เอลไคลน์ และคณะ (Elkind and other, 1964) ได้ทำการทดลองให้เด็กดูภาพ 2 มิติเป็นภาพของวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนย่อยต่างๆ เช่นรูปหัวใจที่ประกอบขึ้นจากคอร์ด 2 ตัวมาโค้งเป็นรูปหัวใจ รูปนกที่ประกอบขึ้นจากผัก รูปคนที่ประกอบขึ้นจากผัก รูปคนที่ประกอบขึ้นจากโทรทัศน์ เป็นต้น จากการทดลองพบว่า เด็กอายุ 7 ปี ถึง 9 ปี จะสามารถบอกได้ว่าภาพที่เขาเห็นเป็นรูปอะไรและประกอบขึ้นจากชิ้นส่วนต่างๆ อะไรบ้าง และการทดลองบอกความแตกต่างระหว่างขนาดของรูปทรงเรขาคณิตที่มีหลายรูปจากผู้รับการทดลองจำนวน 125 คน ระดับอายุตั้งแต่ 4 ปี จนถึง 7 ปี ผลจากการทดลองปรากฏว่า เด็กที่อายุน้อยจะรู้สึกลำบากในการที่จะตัดสินใจว่า ขนาดรูปสามเหลี่ยม 2 รูป รูปไหนใหญ่กว่ากันและเมื่อเอารูปทรงเรขาคณิตมาวางไว้ด้วยกันหลายๆ รูปมาวางซ้อนกันพบว่า เด็กอายุ 5 ถึง 6 ปี ที่ฉลาดบางคนจะสามารถแยกรูปต่างๆ ที่วางซ้อนกันอยู่ได้ และนอกจากนี้ยังพบว่า เด็กที่มีอายุมากคือเด็กอายุ 10 ถึง 13 ปี จะสามารถทำได้ถูกต้องมากกว่า แสดงให้เห็นว่าเด็กจะมีพัฒนาการด้านการรับรู้สูงขึ้นเรื่อยๆ (Ling, 1964)

1.4 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับพื้นที่ (space)

การรับรู้ของเด็กทารกมีการตัดสินใจเกี่ยวกับขนาดและพื้นที่ (space) ของวัตถุจะมีความสัมพันธ์กันแต่ยังไม่มีการศึกษาว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับความซับซ้อนของการมองเห็นเรื่องพื้นที่ (visual space) นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ในเด็กแรกเกิดนั้น ระยะทางในการมองเห็นของเด็กจะยังถูกจำกัดอยู่ แต่ต่อมาไม่กี่สัปดาห์เด็กสามารถแยกหรือปรับระยะที่มองเห็นวัตถุว่าอยู่ใกล้หรือไกลได้ (Cratty, 1970)

1.5 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเกี่ยวกับภาพ (picture)

วัตสัน (Watson, 1965) ได้ประเมินความสามารถของเด็กทารก อายุ 15 ถึง 20 สัปดาห์ ในการแยกภาพหน้าคน 4 แบบ โดยดูจากการยิ้มของเด็กทารกเป็นเกณฑ์ พบว่า ภาพหน้าตรงได้รับการตอบสนองมากที่สุด เด็กอายุ 2 ปี จะชอบดูสิ่งที่เป็นรูปภาพ รูปร่างที่วางตำแหน่งจากแนวตั้ง เด็กอายุ 3 ปีถึง 4 ปี จะสามารถรับรู้ภาพที่อยู่ในตำแหน่งตามแนวยืนและแนวนอน เด็กอายุ 6 ปีขึ้นไปจึงจะสามารถแยกภาพได้ทั้งตามตำแหน่ง แนวตั้ง แนวนอน และแนวเอียงลาด จากการศึกษาเรื่องการรับรู้ทางสายตาที่กล่าวมาแล้วในหลายๆ ด้าน สามารถสรุปได้ว่าพัฒนาการด้านการรับรู้ทางสายตานั้นพัฒนาขึ้นตามอายุหรือวุฒิภาวะเมื่ออายุมากขึ้นประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นและเมื่อเด็กมีความพร้อมจะเกิดการพัฒนาด้านการรับรู้ทางสายตาเกิดขึ้น

พัฒนาการการรับรู้ทางสายตา นั้น สามารถจะแสดงเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้
ตารางที่ 1 พัฒนาการการรับรู้ทางสายตา

อายุ	การเห็นและการรับรู้
เด็กแรกเกิด	- การรับรู้ทางสายตาจะถูกจำกัดอยู่
3 เดือน	- มีการยืดหยุ่นมากขึ้นในการรับรู้สิ่งต่างๆ ศีรษะและตา มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น
6 เดือน	- พยายามหาข้อมูลของสิ่งที่มองเห็น - มีการตัดสินใจเรื่องการรับรู้ ความคงที่ของขนาดและรูปร่างเพิ่มขึ้น - เด็กเริ่มเห็นตามแนวตั้ง มีพัฒนาการการรับรู้ทางสายตาเพิ่มขึ้น ประมาณ 50 % และการรับรู้ความลึกได้
1 ปี	- เยื่อลูกตาดำเจริญเต็มที่
2 ปี	- สามารถแยกการรับรู้แนวตั้งออกจากแนวนอนได้
5 ปี	- สามารถรับรู้ระหว่างแนวตั้ง แนวนอน และแนวลาดได้
7 ปี	- ยังไม่สามารถรับรู้การกลับรูปของวัตถุ เช่น bd pq
10 ปี	- สามารถรับลูกบอลที่ขว้างมาจากระยะไกลๆได้

(เฮเลน กิตติพรพิมล, 2522)

การรับรู้ทางสายตาของเด็กเล็กมีลักษณะแตกต่างจากการรับรู้ทางสายตาของผู้ใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรับข้อมูลและแปลความหมายเฉพาะของข้อมูลนั้น เด็กจึงต้องมีความสามารถที่จะเลือกรับข้อมูลและแยกความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้เพื่อนำไปแปลความหมาย ซึ่งความสามารถนี้จะเริ่มมีเมื่อเด็กอายุประมาณ 5 - 6 ปี (Vernon, 1970) และเนื่องจากพัฒนาการทางด้านการรับรู้และพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจของเด็กวัยอนุบาลยังไม่พัฒนาเต็มที่ เด็กยังต้องพัฒนาความสามารถในการรับรู้ และความเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม (Vernon, 1970) ด้วยธรรมชาติของเด็กวัยนี้มีความสนใจต่อสภาพแวดล้อมรอบข้างด้วยการทดลองเรียนรู้สิ่งต่างๆจากการมองเห็นสิ่งที่ถูกสำรวจไม่แต่ภาพของวัตถุเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรู้สึกสัมผัสนั้นๆด้วย

โดยทั่วไปเด็กอายุ 3 ขวบ สามารถที่จะเลือกสรร แยกแยะวัตถุได้แล้ว เช่น การเลือกวัตถุรูปทรงเรขาคณิตแบบต่างๆได้เอง ถึงแม้ตัวเองจะไม่สามารถวาดหรือลอกแบบวัตถุทรงสี่เหลี่ยมได้ก็ตามที (Brittain, 1969) และเมื่อเด็กมองภาพเขาจะจดจำวัตถุได้ด้วยความอยากรู้อยากเห็นและรู้สึกความแตกต่างของวัตถุตามความเข้าใจที่มีต่อภาพนั้นต่อเมื่อ เขาอายุได้ 4 หรือ 5 ปี เด็กก็จะเห็นถึงความคล้ายคลึงของภาพ แต่เขาจะระบุได้เพียงสิ่งเดียวโดยไม่

สัมพันธ์กับสิ่งอื่นและต่อเมื่อเขาอายุได้ 7 ขวบ เขาก็จะพยายามปะติดปะต่อและสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล (Vernon, 1970)

พื้นฐานการเห็นและการรับรู้ในงานทัศนศิลป์

ส่วนประกอบพื้นฐานของงานศิลปะ

มนุษย์มีการรับรู้ต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์แตกต่างกันไปตามภูมิหลัง การรับรู้ของเราเกิดจากจักขุสัมผัส ถึงร้อยละ 75 (สุชาติ เกาทอง, 2538) การเห็นเป็นศักยภาพของประสาทสัมผัสเบื้องต้นทางหนึ่งที่น่ามาสู่ความรู้สึกทางการรับรู้ การรับรู้ทางการเห็น จึงมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ทางทัศนศิลป์ เพราะการรับรู้ทางการเห็นเป็นสื่อและตัวแปลความหมายของการเรียนรู้ ซึ่งการรับรู้ทางการเห็นมีความหมายว่าเป็นกระบวนการของการเห็นได้เลือกสรรสิ่งที่เห็นเป็นข้อมูลของการรับรู้ แล้วป้อนเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดทางสมอง และจิตใจเป็นตัวแปลออกมาเป็นความหมายจากสิ่งที่เห็นว่าเป็นอะไร หรือหมายถึงอะไรชั่วขณะที่เห็น (สุชาติ สุทธิ, 2535) เพราะปรากฏการณ์ของภาพลักษณ์ (visual image) รอบตัวเราที่สะท้อนเข้าสู่การรับรู้ทางการเห็นของเรามีหลากหลาย การเห็นจึงต้องเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่มีความหมายและต้องการในชั่วขณะที่เห็น เพราะเหตุว่าเป็นธรรมชาติของการเห็นที่ว่า “ เราเห็นทุกอย่างที่ปรากฏ แต่ไม่สามารถรับรู้ทุกอย่างที่ปรากฏพร้อมกันได้ “

การรับรู้ทางการเห็นจึงมีอยู่ 2 แบบคือ

1. การรับรู้ทางการเห็นแบบตั้งใจ ซึ่งเป็นการรับรู้แบบปกติที่เกิดขึ้นกับตัวเราโดยสัญชาตญาณที่ใช้เพื่อความอยู่รอดของชีวิตที่มีติดตัวอยู่แล้วโดยไม่ต้องฝึกฝน
2. การรับรู้ทางการเห็นแบบไม่ตั้งใจ หรือการรับรู้ที่เป็นประสบการณ์สุนทรีย์ที่ไม่ใช่เพื่อความอยู่รอดของชีวิตและมีได้ติดตัวมาจึงต้องฝึกฝนไว้เป็นประสบการณ์

(ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538)

แม้เราจะทราบว่าการรับรู้ ทำหน้าที่เป็นตัวแปลความหมายหรือสื่อข้อมูล จากการเห็นให้เป็นความหมายที่เข้าใจได้ การที่เราจะเข้าใจในความหมายจากการเห็นได้มากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับศักยภาพในการรับรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ทางการเห็น (visual experience) ของเราเองเป็นหลักนั่นคือ แม้เราจะเห็นสิ่งเดียวกัน แต่การรับรู้จะแปรความหมายออกมาไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพและประสบการณ์ของการรับรู้ของแต่ละคนซึ่งมีไม่เท่ากัน (สุชาติ สุทธิ, 2535) ส่วนประกอบของการเห็นหรือทัศนธาตุเกี่ยวข้องกับ การรับรู้ทางการเห็น ความเกี่ยวข้องกับธาตุดังกล่าวจะมีอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าเราจัดลำดับประกอบของการเห็นของมนุษย์ โดยเริ่มจากส่วนที่เป็นพื้นฐานที่สุดจะได้ 7 ส่วนคือ

1. จุด (dot) เป็นทัศนธาตุเบื้องต้นที่สุด ไม่มีมิติ เมื่ออยู่ในที่ว่างจะก่อปฏิบัติการต่อที่ว่าง เมื่อนำมาเรียงต่อกันจะกลายเป็นเส้น ถ้าจัดรวมกลุ่มกันจะกลายเป็นรูปร่างหรือน้ำหนักที่ให้ ปริมาตรแก่รูปทรง จากจุดหนึ่งถึงจุดหนึ่งมีเส้นที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วยจินตนาการ ปรากฏอยู่ เรียกว่าเส้นโครงสร้าง

2. เส้น (line) เส้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางศิลปะที่มองเห็นแสดงออก อย่างมีความหมายและให้อารมณ์ความรู้สึกทางจิตใจแก่ผู้ดู หรือให้ความหมายของขนาดความ ยาว และลักษณะทางกายภาพของเส้น (physical characteristics of line) คุณค่าทางกายภาพ ของเส้นคือ ขนาดและทิศทางของเส้น ลักษณะของเส้น ชนิดของเส้น

เส้นไม่มีมิติเดียว กล่าวคือเส้นมีแต่ความยาว มีลักษณะต่างๆ คือ ตรง คด หยัก โค้ง ฯลฯ ทำหน้าที่แบ่งที่ว่างออกเป็นสองส่วน และสร้างขอบเขตของที่ว่าง

3. น้ำหนัก (tone) เป็นค่าของความอ่อนแก่ของสีค่า หรือสีอื่นๆ หรือของแสงและเงา น้ำหนักมีสองมิติคือกว้างกับยาว มีลักษณะรูปร่างต่างๆให้ปริมาตรแก่รูปทรง และระยะแก่ภาพ น้ำหนักมีความเกี่ยวข้องกับทัศนธาตุหลายชนิด เช่น ช่องว่าง รูปทรง และเส้นรวมอยู่เป็นหน่วย เดียวกัน การให้น้ำหนักลงไปในภาพจะก่อให้เกิดเป็นสองมิติขึ้น และมีความยาว ความกว้าง ทิศทาง และรูปร่างพร้อมกับเส้นรอบนอกเสมอ

4. สี (color) สีมี่คุณลักษณะของธาตุทั้งหลายรวมอยู่ครบถ้วน คือ เส้น น้ำหนัก ผิว และมีคุณสมบัติพิเศษเพิ่มขึ้น 2 อย่างคือ ความเป็นสี (hue) และความเข้มของสี (intensity) สีจะมีความหมายเป็นลักษณะเฉพาะตัว ให้ความรู้สึกทั้งในด้านดีและไม่ดีไปตามลักษณะของ แต่ละสี ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมแต่ละแห่งด้วย เช่น สีแดง สำหรับชาวตะวันตก เป็นสีแห่งความสุขสมบูรณ์ สัญลักษณ์ของชีวิตและแสดงถึงความปิติยินดีรื่นเริง ในหลาย ประเทศทางตะวันออกจึงใช้สีแดงเป็นสีชุดเจ้าสาวในพิธีแต่งงานและงานมงคลแต่ในประเทศทาง ตะวันตกหลายประเทศเช่น สหรัฐอเมริกา กลับมีความรู้สึกหรือให้ความหมายสัญลักษณ์ของสี แดงไปในทางตรงข้ามกับทางตะวันออก คือมีความรู้สึกว่าเป็นสีที่แสดงถึง ความไม่ปลอดภัย น่ากลัว และมีจะมีความหมายไปในทำนองก่อความอารมณ์ ทำให้จิตใจไม่สงบ

ส่วนประกอบของการเห็นเกี่ยวกับสีทำให้โลกนี้เต็มไปด้วยสี เห็นอะไรชัดเจน น่าดู น่าสนใจ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 พวก คือ สีที่เห็นตามธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ ต้นไม้ หิน และสีที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ภาพโฆษณา หลอดไฟสี สีน้ำมัน ฯลฯ สีทั้ง 2 พวกเกี่ยวข้องกับ แสงสว่างทั้งสิ้น

5. ผิว (texture) คือลักษณะผิวของสิ่งต่างๆมีหยาบ ละเอียด ด้าน มัน ขรุขระ ราบเรียบ เป็นริ้วเป็นรอย ฯลฯ พื้นผิวให้ความรู้สึกทางกายสัมผัส ถ้าใช้มือลูบคลำสัมผัสจะทำให้เกิดความรู้สึกซึ่งศัพท์ทางวิชาการเรียกว่า tactile value พื้นผิวของงานศิลปะมีทั้งที่พื้นผิวธรรมชาติและ พื้นผิวที่เกิดจากการปรุงแต่ง เช่น การแกะสลักพื้นไม้เป็นลวดลายเพื่อให้สัมผัสได้เด่นชัด ทั้งนี้ ศิลปินมีอิสระที่จะจัดทำได้ตามความเหมาะสม สำหรับพื้นผิวในภาพเขียนนั้นอาจเป็นพื้นผิวของ สี เนื้อสี เนื้อกระดาษ หรือ เนื้อผ้าใบ เทคนิคการสร้างพื้นผิวสามารถทำได้หลายแบบ ทั้ง 2 มิติ

และ 3 มิติ อาจเขียนเป็นลวดลายหรือรูปร่างต่างๆ ประกอบการเขียนภาพ การแสดงรายละเอียดก็เป็นารแสดงพื้นผิวได้เช่นเดียวกัน

6. รูปร่าง (shape) และรูปทรง (form) รูปร่างและรูปทรงเป็นรูปธรรมทางศิลปะที่สื่อความหมายจากศิลปินไปสู่ผู้ดู โดยทั่วไปคำทั้งสองจะใช้แทนกันได้เพราะมีความใกล้เคียงกัน แต่ในทางทัศนศิลป์จะมีความแตกต่างกันดังนี้

6.1. รูปร่าง คือเนื้อที่ของรูปร่าง สี เส้น แสงและเงา หรือเนื้อที่ขององค์ประกอบทางศิลปะทั้งสามนี้รวมกัน รูปร่างจึงเป็นภาพสองมิติที่หมายถึงเนื้อที่ภายในเส้นขอบเขต เช่น ลากเส้นเป็นรูปวงกลม เนื้อที่ภายในวงกลมนั้นคือรูปร่าง ซึ่งเป็นรูปภายนอกของสิ่งที่มีลักษณะ 2 มิติ หรือ 3 มิติ เช่น แผ่นกลมกับลูกกลมจะมีรูปร่างเป็นวงกลมเหมือนกัน แต่มีรูปทรงต่างกัน เพราะโครงสร้างต่างกัน รูปร่างแสดงเนื้อที่ของผิวที่เป็นระนาบมากกว่าจะเป็นปริมาตรหรือมวล

6.2 รูปทรงคือโครงสร้างทางรูปของงานศิลปะรวมทั้งรูปภายในและรูปภายนอก เป็นโครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นด้วยหน่วยเพียงหน่วยเดียว หรือหลายหน่วย รวมตัวกันขึ้นมีความหมายแน่นอนที่บเป็น 3มิติ ไม่ว่าจะเป็วัตถุจริงอย่างประติมากรรม หรือเห็นเป็นจริงอย่างงานจิตรกรรม รูปทรงจะมีโครงสร้าง มีความหมาย และเอกภาพในตัวเอง

รูปร่างและรูปทรงทางทัศนศิลป์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือรูปทรงเรขาคณิต (geometric form) รูปทรงอินทรีย์รูป (organic form) รูปทรงอิสระ (free form)

7. ที่ว่าง(space) คือคู่ของรูปทรงที่ขัดแย้งกันอย่างตรงข้าม มีบทบาทในการสร้างและเสริมรูปทรงไม่น้อยกว่าทัศนธาตุทั้งหลาย พจนานุกรมของมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford University Dictionary) ให้คำจำกัดความของที่ว่างไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก เป็นที่ว่างภายในขอบเขตที่กำหนดให้ เช่น ที่ว่างภายในห้องที่มีฝ้าล้อมรอบ ประการที่สอง เป็นที่ว่างที่เป็นระยะวัดได้จากมวลหนึ่งไปยังมวลหนึ่ง ประการสุดท้าย เป็นการชี้แสดงเวลาหรือระยะเวลาที่ทำหรือเปลี่ยนแปลงไป

ซลุด นีมเสมอ ได้ให้คำจำกัดความไว้ในทฤษฎีแห่งองค์ประกอบศิลป์ว่า ความหมายของที่ว่าง คือ

- ปริมาตรของรูปทรงที่กินระหว่างเนื้อที่อยู่
- อากาศที่โอบล้อมรูปทรง
- ระยะห่างระหว่างรูปทรง (ช่องไฟ)
- ปริมาตรของที่ว่างที่จำกัดด้วยขอบเขต
- แผ่นภาพ 2 มิติที่ศิลปินใช้เขียนภาพ

- การเขียนภาพลวงตาให้เกิดระยะทางลึกในงาน 2 มิติ ความหมายของที่ว่าง จึงเป็นไปได้ทั้งรูปร่างภายในขอบเขตที่ว่างหรือระยะทางช่องว่างของระยะเวลา ที่ว่างมีทั้ง 2 มิติคือพื้นผิวที่แสดงความกว้างและความยาว และที่ว่างที่เป็น 3 มิติ คือพื้นที่มีความกว้าง ความยาว และความหนา (สุชาติ เทาทอง, 2538)

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการมองเห็น

เราจะมองเห็นอะไรก็ตาม ขึ้นอยู่กับการมองของคนแต่ละคนกับการทำงานของกระบวนการทางสมองที่มีต่อภาพที่แต่ละคนเปิดรับ โดยการมองเห็นของคนเราขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญในสิ่งดังต่อไปนี้

1. อายุ
2. ที่พักอาศัย ภูมิลำเนาที่อยู่
3. การอบรมเลี้ยงดู
4. ประสบการณ์เดิมที่เคยเห็น
5. ความคาดหวังสิ่งที่มองเห็นให้เป็นอะไร
6. ความสนใจต่อสิ่งต่างๆ

ด้วยองค์ประกอบทั้ง 6 ดังกล่าวจึงทำให้การมองในสิ่งเดียวกัน แต่เห็นแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมการรับรู้ทางสายตา การมอง การเห็น การสังเกต และการสัมผัส (โดยการได้ทดลองฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะเรื่องเส้น รูปร่าง รูปทรง สีและพื้นผิว) จะช่วยให้เด็กเกิดกระบวนการคิดและได้ค้นพบด้วยตนเอง (Dovinson, 1993)

การจัดกิจกรรมฝึกการมองเห็น

1. การจัดกิจกรรมที่เน้นการฝึกการมองเห็นภาพตามที่ปรากฏจริง

เพื่อให้นักเรียนมุ่งความสนใจมองแต่สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาในขณะหนึ่งๆ โดยปราศจากการคำนึงถึงความมีลักษณะคงที่ หรือเกิดจากความเคยชิน โดยครูจะจัดเตรียมวัตถุหรือภาพ โดยเริ่มจากที่ไม่คุ้นเคยให้นักเรียนดู เช่น ก้อนหิน เศษไม้ หรือกระดาษสีที่ตัดเป็นรูปร่างอิสระต่างๆ จากนั้นอาจให้นักเรียนเปรียบเทียบกับภาพร่างต่างๆ และบอกว่าภาพใดเหมือนกับสิ่งที่ตนเห็นมากที่สุด หรือถ้าจะฝึกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เห็น และการวาดภาพด้วย ก็อาจสอดแทรกสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันให้นักเรียนสังเกตด้วย อย่างไรก็ตามสิ่งเตรียมให้นักเรียนฝึกการสังเกตควรมีรูปร่าง รูปทรงและรายละเอียด ตลอดจนความซับซ้อนที่เหมาะสมกับระดับชั้น เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ ถ้ายากเกินไป นักเรียนอาจหมดกำลังใจ นอกจากการฝึกการมองรูปร่าง รูปทรงแล้วอาจประยุกต์กิจกรรมในทำนองเดียวกันนี้เพื่อฝึกการมองคุณลักษณะต่างๆ ในองค์ประกอบศิลป์ได้เช่นกัน เช่นในเรื่องของ สี แสง เงา สัดส่วน และพื้นผิว เป็นต้น

2. การจัดกิจกรรมที่เน้นการมองจากมุมมองและสภาวะที่หลากหลาย

โดยส่วนใหญ่แล้ว นักเรียนจะเคยชินกับการมองจากมุมมองปกติ คือ ที่ระดับสายตา อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างงานศิลปะที่น่าสนใจและสร้างสรรค์ เราควรจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกการมองจากมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการขยายมวลประสบการณ์ และเป็นข้อมูลให้นักเรียนๆ ไว้คิดสรรเพื่อการถ่ายทอดจินตนาการและความรู้สึกได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหลังจากการฝึกมองจากมุมมองต่างๆ ครูอาจนำอภิปรายเกี่ยวกับภาพที่

เห็นและความรู้สึกที่ได้จากการมองเห็นยังอาจเป็นการนำเข้าสู่กิจกรรมการสร้างงานศิลปะ เช่น การวาดภาพพระบายสี เป็นต้น

3. การมองเห็นวัตถุรอบๆตัวในชีวิตประจำวัน

นักเรียนอาจไม่มีโอกาสมองหรือสังเกตสิ่งต่างๆ อย่างพิถีพิถันเท่าไรนัก ถึงแม้จะเห็นสิ่งต่างๆ ก็มักถูกรอบง่าด้วยความคงที่ ความเคยชิน และข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งนั้น สืบเนื่องจากการส่งเสริมที่กล่าวถึงใน 2 ข้อแรก ครูควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ฝึกการมองเห็นสิ่งต่างๆ ในสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมองภาพจากที่ปรากฏจริงและการมองจากมุมมองต่างๆ เช่น การพานักเรียนไปวาดภาพในชุมชนใกล้ๆ โรงเรียน การค่อยๆ สังเกตความเปลี่ยนแปลงของภาพที่ปรากฏ เมื่อเปลี่ยนตำแหน่งของภาพที่ปรากฏ เมื่อเปลี่ยนตำแหน่งหรือมุมที่มอง

4. การให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ และความเป็นมาของสิ่งต่าง สรรพสิ่งหรืองานศิลปะ ในหลายๆ กรณีนั้น มีความสัมพันธ์ต่อภาพที่ปรากฏอย่างใกล้ชิด บางอย่างเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานการณ์ เช่น ใบไม้ เริ่มตั้งแต่ใบอ่อน จะมีขนาดเล็กสีอ่อน และมีรายละเอียดไม่มากนักจากนั้นก็จะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อโตเป็นใบที่สมบูรณ์เต็มที่ และเมื่อเป็นใบแก่ที่ร่วงโรยในลักษณะนี้ครูอาจเตรียมตัวอย่างจริงในแต่ละช่วงมาให้ให้นักเรียนสังเกตและเปรียบเทียบตามภาพที่ปรากฏ โดยพิจารณาจากหลักการทางศิลปะต่างๆ ขนาด พื้นผิว รูปร่างหรือ สี เป็นต้น

5. การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างจินตนาการในการมองเห็น ได้แก่การสร้างงานศิลปะที่เกิดจากการประสมประสานสิ่งที่เห็นต่างๆ เข้าด้วยกันด้วยสภาวะที่ต่างไปจากปกติ เช่น ขนาด โดยการขยายของที่ปกติเคยเล็กให้ใหญ่ขึ้นไปประกอบกับของที่ปกติเคยใหญ่ แต่ย่อให้เล็กลงหรือสร้างภาพเรื่องเดียวกัน แต่ประกอบขึ้นด้วยรายละเอียดจากมุมมองต่างๆ กัน เป็นต้น กระบวนการการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ มีความสำคัญควบคู่กันไปกับการสร้างงานศิลปะอย่างแยกกันไม่ได้ หากเป้าหมายทางศิลปะของเรา คือการพัฒนาศิลปะเด็กโดยภาพรวม (อำไพ ศิรินสาร, 2534)

การส่งเสริมการสังเกต

การสอนโดยวิธีการสังเกต คือการฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 รวมกันได้มากที่สุดโดยใช้การรับรู้ทางสายตาเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ ลักษณะรูปร่าง คุณสมบัติปริมาณ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่สังเกตได้มาบรรยายให้ผู้อื่น หรือเพื่อสรุปเกี่ยวกับบทเรียนนั้นๆ ดังนั้นในการฝึกให้นักเรียนเรียนรู้จากการสังเกตนั้น จะต้องเน้นให้สังเกตอย่างถูกต้องละเอียดถี่ถ้วน ตลอดจนรู้จักสังเกตซ้ำหลายๆ ครั้ง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งหลายรวมกัน ในการแสดงผลการสังเกตจะต้องรายงานตามความเป็นจริงไม่ใส่ความคิดเห็นส่วนตัวลงไปด้วย นอกจากว่าจะเป็นส่วนของการอภิปรายต่อเนื่อง (หลักและแนวปฏิบัติในโรงเรียนประถมศึกษา ,2526)

กิจกรรมการสังเกตนี้ใช้ได้กับทุกระดับ แต่อาจต่างกันในเรื่องช่วงเวลาของกิจกรรม ความสามารถในการละเอียดถี่ถ้วน หรือความซับซ้อนของการสังเกต ทั้งนี้ครูจะต้องมีบทบาทสำคัญโดยการเลือกสร้างสถานการณ์ และชี้แนะขอบเขต ตลอดจนวิธีการในการสังเกตให้ก่อน เป็นเบื้องต้น คำถามที่ดีของครูจะช่วยให้นักเรียน ตั้งหาคำตอบจากการสังเกตและการจำ ค่อยๆเกิดเป็นทักษะที่น่าพึงพอใจมากขึ้นตามลำดับขั้น

บทเรียนที่ใช้สังเกตเป็นสื่อการเรียนรู้มีอยู่มากมาย เช่น เรื่องพืช สัตว์ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติต่างๆ (ตลอดจนรูปภาพผลงานศิลปะ) โดยอาจใช้การสังเกตเป็นกิจกรรมหลัก หรือ อาจควบคู่ไปกับกิจกรรมอื่นๆ เช่น การทดลอง การสาธิต การปฏิบัติ การศึกษานอกสถานที่ การเรียนจากแผนที่หรือหุ่นจำลองต่างๆ เป็นต้น การสังเกตจะฝึกให้นักเรียนเป็นคนละเอียด รอบคอบ สังเกตสิ่งต่างๆหรือ ปรากฏการณ์ เหตุการณ์ ต่างๆ อย่างมีจุดมุ่งหมาย นอกจาก นั้นเมื่อต้องสังเกตปรากฏการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่อง ยังจะฝึกให้นักเรียนคุ้นเคยกับ การทำงานอย่างสม่ำเสมอ และเชื่อว่าการเรียนรู้ด้วยการสังเกตจะมีส่วนช่วยให้เด็กได้ร่วมใน กิจกรรมตลอดเวลา ทำให้บรรยากาศในการเรียนน่าสนใจอยู่เสมอ ไม่น่าเบื่อหน่าย (หลักและแนวปฏิบัติในโรงเรียนประถมศึกษา, 2526 อ้างถึงใน เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ์, 2539)

การใช้บทสนทนาเพื่อส่งเสริมการสังเกต

เด็กเรียนรู้การสืบค้นโดยทางอ้อม จากการถามคำถามที่เหมาะสม จากการฟังและการอภิปรายร่วมกัน ผ่านการแนะนำโดยตรงจากการให้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทาง และการกระตุ้นให้ กำลังใจ โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1. การตั้งคำถาม การเรียนรู้โดยการตั้งคำถาม เพื่อช่วยชี้แนะแนวโดยทางอ้อมเป็น ประโยชน์อย่างยิ่งโดยเฉพาะการตั้งคำถามแบบปลายเปิดหรือคำถามแบบอเนกนัย (Divergent Question) จะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ช่วยการทำนาย “ เมื่อเดิมสีขาวลงไปสีเขียว จะได้สีเขียวเข้มหรืออ่อน “
- ช่วยย้ำความเข้าใจ “ คิดว่าเพราะอะไร “
- ช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ “ เส้นที่มองเห็นคล้ายอะไรบ้าง “

นอกจากคำถามที่อาจมีหลายคำตอบแล้ว คำถามที่มีคำตอบที่ถูกที่สุดเพียงคำตอบ เดียวก็มีประโยชน์ในการกระตุ้นให้คิดสำรวจ เช่น คำถามชี้แนะ พื้นผิวเปลือกหอยเหมือนกันกับ พื้นผิวแก้วน้ำหรือไม่

2. การนำเสนอสนทนา ประกอบด้วยการสนทนา 3 ลักษณะ คือ

- 2.1 สนทนาเพื่อนำกิจกรรม
- 2.2 สนทนากลุ่มย่อย
- 2.3 สนทนาสรุป

การสนทนาช่วยให้เด็กสนใจในกิจกรรมที่กำลังจะทำ ตลอดจนระลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมา การสนทนาดุ่มย่อยจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ครุมีโอกาช่วยให้เด็กคิดและแสดงความคิดออกมา

3. การให้กำลังใจ ครุมีบทบาทสำคัญในการให้กำลังใจเด็ก เพื่อให้เขาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยความกระตือรือร้น การให้กำลังใจควรตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงคือ ให้กำลังใจความพยายามของเด็กและส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ก่อให้เกิดแรงจูงใจภายในในการเรียนรู้ และเป็นคำชมที่จริงใจ (हररररर नीलवीरररर, 2535)

การพูดและการใช้ภาษาของเด็ก

ขั้นตอนพัฒนาการทางภาษา

พัฒนาการทางการพูดของเด็กนั้น จะเกิดขึ้นเป็นลำดับขั้น พร้อมๆกับพัฒนาการทางร่างกาย การรับรู้ และสังคม ลำดับขั้นพัฒนาการทางด้านการพูดของเด็ก ได้มีนักการศึกษาจัดลำดับขั้นไว้ ดังข้อเขียนของกิตติยวดี บุญเชื้อ (2531) , วัตสัน (Watson, 1965) และ ฟรานซิส (Francis, 1977) ดังนี้

1. ระยะตาม เป็น ระยะห่าง 1-2 ขวบ เป็นการเลียนแบบโดยไม่เข้าใจความหมาย และจะค่อยๆ พัฒนาคำศัพท์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนขึ้น คำแรกของเขาจะเป็นคำนามที่ใช้ในความหมายทั่วไป เช่น ผู้ชายทุกคน คือ " พ่อ " และผู้หญิงทุกคนคือ " แม่ " หรือบางครั้งเด็กจะใช้สัญลักษณ์แทนโดยใช้ท่าทางประกอบ เช่น แทนที่จะเรียก "ต่าง " (ชื่อสุนัข) ให้มาหาเด็ก ก็อาจจะออกเสียงว่า " บ๊อ ก บ๊อ ก " พร้อมกับก๊วกมือเรียก เด็กสามารถชี้ หู ตา จมูก ผม ตามคำสั่งได้

2. ระยะคิด เป็นระยะประมาณ 2-3 ขวบ เด็กเริ่มเข้าใจความหมายมากขึ้น และสามารถพูดโดยใช้คำคำเดียว หรือ 2 คำ ในความหมายแทนประโยคทั้งประโยคได้ แม้จะไม่มีรูปไวยากรณ์แต่อย่างใด ประโยคเดียวกันนี้จะมีความหมายต่างๆกันในแต่ละโอกาส เช่น เมื่อเด็กพูดว่า " ไป " อาจมีความหมายว่าให้ผู้ฟังออกไปต่างๆ หรืออาจหมายความว่า เด็กอยากจะออกไปเที่ยว ซึ่งสังเกตได้จากกิริยาท่าทางของเด็กที่ใช้ประกอบการพูดในขณะนั้น ชนิดของคำที่เด็กใช้พูดในระยะนี้ประกอบด้วย คำนาม สรรพนาม กิริยา แต่อยู่ในขอบเขตจำกัด

3. ระยะคิด หรือ เป็นระยะระหว่างอายุ 3-5 ขวบ เด็กเริ่มคิดที่จะลองพูดคำที่รู้จักวงศัพท์ของเด็กขยายมากขึ้น ซึ่งมีผลให้เด็กสามารถพูดโต้ตอบให้เข้าใจได้ ขั้นนี้เด็กสามารถใช้คำศัพท์ที่บอกลักษณะได้ เช่น คุณศัพท์บอกสี ขนาด จำนวน ความรู้สึก ดี เลว ชน สวย และคำกิริยาวิเศษณ์ เช่น เคี้ยวนี้ เมื่อวานนี้ ที่นั่น เร็ว ช้า รวมทั้งคำกิริยา ปิด เปิด ขึ้น ลง ฟรานซิส (Francis) ได้อ้างการศึกษาของคลาร์ก (Clark) ที่สั่งให้เด็กในวัยนี้แสดงกิริยาอาการ

ที่มีความหมายว่า ก่อน หรือ หลัง พบว่า เด็กวัยนี้จะแสดงกริยาของคำว่า ก่อน ได้ถูกต้อง และแสดงกริยาของคำว่าที่หลังไม่ถูก ประโยคในระยะนี้จะประกอบด้วยคำ 3 – 4 คำ

4. ระยะค้น หรือ เป็นระยะระหว่างอายุ 5 – 8 ขวบ เด็กในวัยนี้สามารถค้นคิดคำที่รู้จักมาผูกเป็นประโยคยาวๆ ได้ โดยที่เด็กก็เข้าใจในสิ่งที่ คนพูด ประโยคประกอบด้วยคำประมาณ 6 – 8 คำ ลักษณะประโยคถูกต้องตามรูปไวยากรณ์ที่ใช้อยู่ในชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ คำที่ใช้ในประโยคจะพบคำสรรพนาม บุพบท สันธาน และคำนำหน้านาม

5. ระยะปน เป็นระยะระหว่าง 6 – 8 ขวบ ความคิดของเด็กจะขยายออกไปซึ่งทำให้การพูดของเด็กสับสนบ้างในบางครั้ง

6. ระยะโปร่ง เป็นระยะตั้งแต่ 9 ขวบ ขึ้นไป ความรู้เกี่ยวกับศัพท์ของเด็กขยายกว้างออกไป ทำให้สามารถคิดและเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น เด็กเริ่มใช้ภาษาพูดได้อย่างคล่องแคล่ว ประโยคเพิ่มความซับซ้อนและมีความหมายมากขึ้นและกว้างขึ้น

พัฒนาพร สุทธิยานุช (2524) กล่าวถึงพัฒนาการทางภาษาว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. การเปล่งเสียงออกมาก่อนการพูดตั้งแต่แรกเกิดถึง 1 ปี
2. การพัฒนาภาษาพูดในระยะเริ่มแรก (Early linguistic development) อายุ 1-5 ปี เด็กเริ่มใช้ภาษาพูดเป็นประโยคง่ายๆ เมื่อเด็กเริ่มพูดมักจะพูดเป็นสำนวนก่อน เมื่อเข้าโรงเรียนภาษาพูดก็จะเริ่มเป็นประโยค
3. การพัฒนาการพูดในระยะหลัง (Later linguistic development) อายุ 5-6 ปี เริ่มใช้ภาษาพูดในลักษณะรูปประโยคที่สมบูรณ์
4. การพัฒนาการสร้างประโยค (Development of system) ระยะตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป จากขั้นตอนดังกล่าว เด็กสามารถใช้ภาษาได้ตั้งแต่แรกเกิด การแสดงออกทางภาษาของเด็ก พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จากการได้ยิน การฝึกร้องเสียงซ้ำ ๆ จนสามารถถ่ายทอดและสื่อสารให้คนอื่นเข้าใจได้

โลแกน และโลแกน (Logan & Logan, 1974 อ้างถึงใน เยาวพา เจริญกุล, 2528) ได้แบ่งพัฒนาการทางภาษาออกเป็น 7 ขั้นตอนดังนี้

1. ระยะปะปะ (Random stage หรือ Prelinguistic stage) อายุแรกเกิดถึง 6 เดือน เด็กจะเปล่งเสียงดัง ๆ ที่ยังไม่มีความหมาย การเปล่งเสียงเพื่อบอกความต้องการและเมื่อได้รับการตอบสนองจะรู้สึกพอใจ เมื่ออายุได้ 6 เดือน จะเริ่มออกเสียง อ้ออ้อ เริ่มเปล่งเสียงต่าง ๆ ซึ่งไม่มีผู้ใดเข้าใจหรือแยกแยะได้นอกจากนักภาษาศาสตร์ ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ดีของการสนับสนุนให้เด็กพัฒนาการพูด

2. ระยะแยกแยะ (Jargon stage) อายุ 6 เดือนถึง 1 ปี เด็กสามารถแยกแยะเสียงต่าง ๆ ที่ได้ยิน และรู้สึกพอใจที่ได้ส่งเสียง ถ้าเสียงใดที่เปล่งออกมาได้รับการตอบสนองทางบวกก็จะเปล่งเสียงนั้นซ้ำอีก

3. ระยะเลียนแบบ (Imitation stage) อายุ 1 – 2 ขวบ เด็กจะเริ่มเลียนเสียงต่าง ๆ ที่เขาได้ยิน เช่น เสียงของพ่อแม่ ผู้ใหญ่ที่ใกล้ตัว เสียงที่เปล่งออกมา อย่างไม่มีความหมายจะค่อย ๆ หายไป เด็กเริ่มรับฟังเสียงที่ได้รับการตอบสนอง นับว่าพัฒนาการทางภาษาจะเริ่มต้นจากระยะนี้ อย่างแท้จริง

4. ระยะขยาย (The stage of expansion) อายุ 2-4 ขวบ เด็กเริ่มหัดพูด เริ่มจากการหัดเรียกชื่อสัตว์ คน และสิ่งของที่อยู่ใกล้ตัว เริ่มเข้าใจการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมาย ซึ่งการสื่อความหมายในโลกของผู้ใหญ่ ซึ่งในวัยต่าง ๆ เขาสามารถพูดได้ดังนี้

อายุ 2 ขวบ เด็กจะเริ่มพูดเป็นคำ โดยสามารถใช้คำนามได้ 20%

อายุ 3 ขวบ เด็กจะเริ่มพูดเป็นประโยคได้

อายุ 4 ขวบ เด็กจะเริ่มใช้คำศัพท์ต่าง ๆ รู้จักการใช้คำเต็มหน้า และลงท้าย อย่างที่ผู้ใหญ่ใช้กัน

5. ระยะโครงสร้าง (Structure stage) อายุ 4-5 ขวบ เด็กได้รับการพัฒนาความสามารถในการรับรู้ในการสังเกต สนุกกับการเล่นคำ และรู้จักคิดคำ ประโยคโดยอาศัยการผูกจากคำวลี และประโยคที่ได้ยินคนอื่น ๆ พูด เริ่มคิดกฎเกณฑ์ในการประสมคำ และหาความหมายของคำวลี โดยเด็กจะเริ่มรู้สึกสนุกกับการเปล่งเสียง เขาจะเล่นเป็นเกมกับเพื่อน ๆ หรือสมาชิกในครอบครัว

6. ระยะตอบสนอง (Responding stage) อายุ 5-6 ปี ระยะนี้ความสามารถในการคิด และพัฒนาการทางภาษาของเด็กจะสูงขึ้น เริ่มพัฒนาภาษาไปสู่ภาษาที่เป็นแบบแผนมากขึ้น และใช้ภาษากับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว พัฒนาการทางภาษาจะเริ่มต้นเมื่อ เขาเรียนในชั้นอนุบาล เริ่มใช้ไวยากรณ์อย่างง่าย ภาษาที่ใช้สื่อความหมายเกิดจากสิ่งที่เขามองเห็นและรับรู้

7. ระยะสร้างสรรค์ (Creative stage) อายุ 6 ปีขึ้นไป เด็กจะสนุกกับค้นหาวิธีสื่อความหมายด้วยตัวเลข รู้จักการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ รู้จักใช้ถ้อยคำสำนวน ภาษาพูดเป็นนามธรรมมากขึ้น เด็กจะรู้สึกสนุกกับการแสดงความคิดเห็น โดยการพูดและการเขียน

นอกจากนี้ พราวพรรณ เหลืองสุวรรณ (2537) กล่าวถึง พัฒนาการทางภาษาและการพูดของเด็กปฐมวัยได้ดังนี้

1. อายุแรกเกิดถึง 2 ขวบ เด็กแรกเกิดมักแสดงอาการปฏิกิริยาด้วยวิธีอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาษาพูด เช่น การร้องไห้ กิริยาท่าทางต่าง ๆ เมื่อทารกเปล่งเสียงออกเป็นคำพูด คำส่วนใหญ่จะเป็นคำง่าย ๆ เบื้องต้น เกี่ยวกับคำนามที่มุ่งถึงสิ่งของและบุคคลต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมและคำกริยาที่แสดงอาการของท่าทาง เช่น ยืน นั่ง นอน เด็ก 18 เดือน สามารถพูดได้ประมาณ 10 คำ และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถึง 30 คำ เมื่ออายุประมาณ 2 ขวบ การเรียนรู้คำศัพท์เกี่ยวข้องกับสติปัญญาของเด็กตลอดจนการส่งเสริมและโอกาสที่จะได้เรียนรู้ ซึ่งภาษาของเด็กในสมัยนี้ มีความเจริญมากขึ้น มักจะตั้งคำถามว่า อะไร ทำไม

2. อายุ 3 ขวบ สามารถเข้าใจคำพูดของผู้ใหญ่ ยังไม่เข้าใจสิ่งที่มองเห็น ยังไม่เข้าใจคำสั่งหรือคำขอร้องจากผู้ใหญ่ พัฒนาการทางภาษาของเด็กวัยนี้เจริญเร็วมากสามารถตั้ง

คำศัพท์ใหม่ ๆ หรือเรียกชื่อใหม่ในสิ่งที่ตนเองไม่ทราบ

3. อายุ 4 ขวบ ให้ความสนใจภาษาพูดของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะคำแสดง หรือคำอุทาน เด็กเริ่มมีคำตามที่มีเหตุผลมากขึ้น การฟังนิทานเป็นสิ่งที่เด็กชอบมาก

4. อายุ 5 ขวบ เริ่มมีพัฒนาการทางภาษามากขึ้น สามารถเข้าใจคำพูดข้อความยาว ๆ ของผู้ใหญ่ได้ดี พยายามเลียนแบบผู้ใหญ่ในการสร้างประโยค ชอบฟังนิทานเทพนิยาย

5. อายุ 6 ขวบ เด็กส่วนใหญ่จะสนใจในการพูด ชอบสนทนากับเพื่อน ๆ หรือผู้ใหญ่ มากกว่าการเล่นสิ่งของ มีความสุขเมื่อได้สนทนากับผู้อื่น ชอบฟังเรื่องราวธรรมชาติ สนใจในการอ่านเทพนิยายที่มีภาพประกอบ

เด็กอายุตั้งแต่ 2-4 ปี มีลักษณะการพูดคุยโดยการสื่อสารแบบสังคม (social communication) ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คือพูดคุยกับตัวเองโดยไม่ฟังผู้อื่นมีทักษะต่อสิ่งต่างๆ จากการมองเห็นของตัวเอง เด็กจะพัฒนาการเรียนรู้คำศัพท์มากขึ้นตามลำดับในช่วงอายุ 5-6 ปี เด็กจะเข้าไปสู่ขั้นการคิดโดยอาศัยการรับรู้ คือมองเห็นสิ่งต่าง ๆ แล้วสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร การหยั่งเห็นของเด็กแสดงว่าเด็กก้าวหน้าไปสู่การรู้จักแยกแยะ สามารถมององค์ประกอบที่จะมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์หนึ่งมากกว่าหนึ่งองค์ประกอบได้ ซึ่งการพัฒนาความสามารถทางภาษาควรได้รับการส่งเสริม โดยอาศัยการรับรู้จากการมองเห็น การคิด การพูด และการลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาทางภาษาต่อไป (ดวงเดือน ศาสตรภัทร, 2529)

กล่าวโดยสรุป ภาษามีความสำคัญช่วยให้มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคม และสติปัญญา ดังนั้นภาษาจึงควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็กเล็ก เราสามารถส่งเสริมให้เด็กมีทักษะในการใช้ภาษาอย่างสร้างสรรค์ เด็กจะใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม สามารถแสดงความคิดริเริ่ม ความเข้าใจของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ภาษาเกิดขึ้นจากความจำเป็นของมนุษย์ที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กัน ภาษาเป็นสื่อกลางในการตกลงบอกกล่าว ทำความเข้าใจกันระหว่างบุคคล และเป็นเครื่องมือช่วยในการเรียนรู้สิ่งใหม่

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและการคิด

ภาษาและการคิดมีความสัมพันธ์กันในช่วงวัยเด็ก พัฒนาการทางภาษาและการคิด เป็นการพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ภาษา ด้วยการฟังและการอ่าน หรือเป็นการแสดงออกด้วยการพูดและการเขียน เป็นสิ่งแน่นอนที่เด็กจะต้องคิดจะต้องจำคำต่าง ๆ และนำมาสัมพันธ์กับความหมายของคำนั้น ๆ ทั้งยังต้องดึงเอากฎที่เกี่ยวกับการเรียงคำเป็นประโยคมาใช้เพื่อแสดงความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจ โยธิน ศันสนยุทธ และคณะ (2533) ได้สรุปแนวความคิดของเพียเจท์ (Piaget, 1896-1980) เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของภาษา

และการคิดไว้ คือ พัฒนาการทางสติปัญญาของของเด็ก เชื่อว่าการเจริญเติบโตทางสมองของเด็กส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ (interaction) อย่างต่อเนื่องกับสิ่งแวดล้อมภายนอกในการเรียนรู้ภาษา (language acquisition) ระยะแรกเริ่มเด็กจะมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อันส่งผลให้มีความสามารถที่จะเลียนเสียงพูดตามผู้อื่นและเข้าใจโน้ตสน

ภาษากับการคิดไม่ใช่สิ่งเดียวกันเป็นสิ่งที่แยกจากกันแต่มีความสัมพันธ์กัน การใช้ภาษาจำเป็นต้องใช้การคิด การที่ไม่มีภาษาหรือไม่สามารถรับรู้ภาษาก็ไม่ได้เป็นสิ่งกีดขวางคนเราไม่ให้คิด หากสามารถเข้าใจความคิดบางอย่างได้ เช่น ขณะเล่นประกอบชิ้นส่วนวัตถุหรือเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นการแก้ไขปัญญา โดยที่ไม่ต้องพูดหรือใช้ภาษาเลย ดังนั้นภาษาไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เด็กมีความคิดเกี่ยวกับวัตถุก่อนที่จะสามารถเอ่ยชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคำกับวัตถุได้ การรู้การเข้าใจมีความเกี่ยวข้องเนื่องกับการคิดรวมทั้งเกี่ยวข้องเนื่องกับภาษา ซึ่งภาษาเป็น “ ตัวกระทำภายนอก ” (outside agent) ที่ทำให้เด็กได้พัฒนาการคิด เด็กเริ่มเข้าใจภาษา รู้จักคิดเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา และรู้จักแปลความคิดออกเป็นภาษาที่ทำให้ผู้อื่นเข้าใจ ภาษาเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) นั่นคือจะทำให้เด็กค่อยๆ เริ่มเปลี่ยนจากการมีทัศนคติที่ยึดเป็นศูนย์กลาง (egocentric) ไปยังสังคมภายนอก เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่สำคัญคือการติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษาทำให้เด็กได้เรียนรู้และเปลี่ยนทัศนคติและแนวคิดกับผู้อื่น การมีปฏิสัมพันธ์ทางภาษา (language interaction) จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาสติปัญญาพัฒนาการระดับการรู้เข้าใจได้เร็วขึ้น พัฒนาการคิดของเด็กให้มีเหตุผลยิ่งขึ้นซึ่งรวมถึงการพัฒนาโน้ตสนทางการอนุรักษ์

การเน้นที่บทสนทาระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ควรพูดด้วยการตั้งคำถาม หรือพูดถึงสถานการณ์ต่างๆ กันไปที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงทัศนะของตนและส่งเสริมให้เกิดการคิดที่มีจุดมุ่งหมายและสอนให้เด็กได้รู้จักแสดงความคิดออกมาด้วยการพูด ขณะเดียวกันต้องสอนให้เด็กเรียนรู้ภาษาอย่างถูกต้องควบคู่กันไปด้วย (โยฮัน คันสนยทและคณะ, 2533)

โปรแกรมการสอน

ความหมายของโปรแกรมการสอน

โปรแกรมการสอน หมายถึง รายละเอียดของแนวการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนโดยทั่วไป หรือผู้เรียนที่มีคุณสมบัติพิเศษ เพื่อให้ผู้เรียนนั้นได้รับการพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายหรือลักษณะของโปรแกรมที่วางไว้ ซึ่งส่วนใหญ่รายละเอียดของโปรแกรมจะประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย ลักษณะของโปรแกรม การคัดเลือกผู้เข้าร่วมโปรแกรม วิธีการจัดกิจกรรมและการประเมินผลโปรแกรม (ดวงเดือน อ่อนน่วม, 2529)

องค์ประกอบของโปรแกรม

คูเปอร์และวอร์ดน (Cooper and Worden, 1983) กล่าวถึง โปรแกรมการสอนมีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1. จุดประสงค์
2. ความต้องการของผู้เรียน ลักษณะของผู้เรียน ความสามารถของผู้เรียนที่จะสอน
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. สื่อ วัสดุอุปกรณ์ หนังสือ เกมและสิ่งอื่นที่ต้องการใช้

การพัฒนาโปรแกรมการสอน

จอยส์และเวล (Joyce and Weil, 1985 อ้างถึงใน ปัทมศิริ ธีรานุรักษ์, 2539) กล่าวถึง การพัฒนารูปแบบการสอนสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. รูปแบบการสอน ต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ เป็นต้น
2. เมื่อพัฒนารูปแบบการสอนแล้วก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลาย ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้ในสถานการณ์จริงและนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไข
3. การพัฒนารูปแบบการสอนอาจออกแบบให้ใช้กว้างขวางหรือเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้
4. การพัฒนารูปแบบการสอน จะมีจุดมุ่งหมายหลักที่ถือเป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปใช้ กล่าวคือถ้าผู้ใช้นารูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลัก จะทำให้เกิดผลสูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ถ้าเห็นว่าเหมาะสม

แมคคอลลินและอีฟส์ (McClayghlin and Eaves, 1996 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป, 2540) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนกระบวนการพัฒนาโปรแกรมการสอน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การประเมินผู้เรียน (Assessment)
2. การตั้งเป้าหมายและจุดประสงค์การสอน (Setting goal and instruction Objectives)
3. การวิเคราะห์ผลงาน (Task analysis)
4. การเลือกและใช้กลยุทธ์ในการสอนรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ (Selection and use of instructional strategies including materials)
5. การประเมินโปรแกรม (Program evaluation)

การประเมินผลโปรแกรมการสอน

ไทเลอร์ (Tyler, 1949 อ้างถึงใน สุวรรณิ ขอบรูป, 2540) กล่าวว่า การประเมินคือ การเปรียบเทียบพฤติกรรมเฉพาะอย่าง กับจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมที่วางไว้ โดยมีความเชื่อว่าจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจน วัตถุประสงค์และจำเพาะเจาะจงแล้วจะเป็นแนวทางช่วยในการประเมินได้อย่างดีในภายหลัง นอกจากนี้ไดมอนสโตน (Dimonstone, 1980 อ้างถึงในปัทมศิริ ธีรานุรักษ์, 2539) กล่าวถึงการประเมินผลโปรแกรมไว้ดังนี้ การประเมินโปรแกรมมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบคุณภาพของโปรแกรมในด้านรูปแบบของโปรแกรม ด้านประสิทธิภาพของโปรแกรม และผู้ดำเนินการประชุม การประเมินสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ประเมินด้วยแบบสอบถาม แบบสำรวจ การสัมภาษณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ทางสายตาและการรับรู้ทางศิลปะในเด็กวัยอนุบาลซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้คือ

งานวิจัยในประเทศ

เฮเลน กิดดิพพิมล (2521) ศึกษาผลการเรียนในโรงเรียนที่มีต่อการรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติ ของเด็กชายและเด็กหญิงอายุ 5 และ 6 ปีที่เข้าโรงเรียนและไม่ได้เข้าโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอายุ 5 และ 6 ปี แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างอายุ 5 และ 6 ปี ที่เข้าเรียนในโรงเรียนระดับอนุบาล และกลุ่มตัวอย่างอายุ 5 และ 6 ปีที่ไม่ได้เข้าโรงเรียน ในแต่ละกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยเด็กชาย 60 คน เด็กหญิง 60 คน เครื่องมือที่ใช้คือภาพวาด 2 มิติสีขาวและสีดำ จำนวน 30 ภาพ ในแต่ละภาพประกอบด้วยวัตถุชนิดเดียวกัน 3 อันวางเรียงรายอยู่ตามลักษณะของการจัดภาพเพื่อให้มองเห็นความลึก โดยอาศัยเครื่องชี้ความลึกของภาพ 3 แบบ คือแบบแนวเส้น แบบขนาด และแบบบังกัน อย่างละ 10 ภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติ ของเด็กอายุ 5 และ 6 ปี ที่เข้าเรียนในโรงเรียนและเด็กอายุ 5 และ 6 ปี ที่ไม่ได้เข้าโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01
2. การรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติ ของเด็กอายุ 5 ปี และเด็กอายุ 6ปี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. การรับรู้ความลึกของภาพ 2 มิติของเด็กชายและเด็กหญิง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ดวงพร เลหากุล (2528) ศึกษาเปรียบเทียบผลการรับรู้ภาพถ่ายและภาพวาดของเด็กชั้นอนุบาล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลซึ่งมีอายุระหว่าง 5 - 6 ปี ที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอนุบาลเลหาจิตร อ. เมือง จ. ลำพูน จำนวน 40 คน เป็นชาย 20 คน หญิง 20 คน ได้จากกลุ่มตัวอย่างแบบแยกชั้นจากจำนวนเด็กทั้งหมด 129 คน เป็นชาย 68 คน หญิง 61 คนแบ่งกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน เป็นชาย 10 คน เป็นหญิง 10 คน ให้กลุ่มที่ 1 ได้รับการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพวาดก่อน ตามด้วยการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดถ่าย และกลุ่มที่ 2 ได้รับการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพถ่ายก่อนตามด้วยการทดสอบการรับรู้รูปภาพชนิดภาพวาด โดยเว้นระยะระหว่างการทดสอบครั้งแรกและการทดสอบครั้งหลังนาน 1 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองสร้างขึ้นโดยดัดแปลงจากเครื่องมือทดสอบการรับรู้ความลึกในรูปภาพของศิริสกี แบ่งเป็นเครื่องชุดภาพวาดและเครื่องมือชุดภาพถ่าย เครื่องมือแต่ละชุดจะประกอบด้วยภาพแท่งไม้จัดเรียงเป็นรูปร่างต่างๆ กันจำนวน 15 ภาพ ซึ่งภาพที่ใช้เครื่องมือทั้ง 2 ชุด จะเป็นภาพแท่งไม้ที่จัดเรียงในรูปแบบเดียวกัน

การเปรียบเทียบคะแนนการรับรู้ภาพถ่ายของกลุ่มตัวอย่างที่ 1 รวมกับกลุ่มตัวอย่างที่ 2 รวมกับคะแนนการรับรู้ภาพวาดของกลุ่มตัวอย่างที่รวมกับกลุ่มตัวอย่างที่ 2 โดยการทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยด้วยค่าทีแบบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน (t - dependent) พบว่ากลุ่มตัวอย่างรับรู้ภาพถ่ายได้ดีกว่าภาพวาด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วรวรรณ เหมชะญาติ (2535) ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ที่มีต่อความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของเด็กก่อนวัยเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นเด็กวัยก่อนเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ปีการศึกษา 2535 ของโรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์ จำนวน 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม โดยวิธีการจับคู่คะแนนเด็กก่อนวัยเรียน กลุ่มทดลอง ได้รับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ทั้งสองกลุ่มได้รับการสอนเป็นเวลา 6 สัปดาห์ รวม 30 แผน เมื่อสิ้นสุดการทดลอง ผู้วิจัยทดสอบความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที ภายหลังการทดลอง (t-test) ผลการวิจัยพบว่า เด็กก่อนวัยเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่มีความสามารถในการรับรู้ทางด้านมิติสัมพันธ์ สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.005

มยุรี เพชรอักษรและสร้อยสุดา วิทยากร (2532) ศึกษาความสามารถของเด็กนักเรียนไทยเชียงใหม่ อายุ 4 - 9 ปี (อายุเฉลี่ย 6 ปี 7 เดือน) ต่อการรับรู้ประสาทสัมผัสทางตาตามแนวของ Mariane Frostig ซึ่งประกอบด้วยารรับรู้ 5 ด้าน คือความสามารถด้านสห -สัมพันธ์ของตา-มือ การรับรู้ภาพซ้อน รูปทรง ตำแหน่งของวัตถุ ความสัมพันธ์ของตนเองต่อสิ่งแวดล้อมและ

การเขียนแบบ ซึ่งประกอบด้วย การเขียนแบบภาพ 3 มิติ 2 มิติ ด้วยการศึกษากลุ่มตัวอย่างเด็กนักเรียนโรงเรียนสหศึกษา 5 แห่ง ในเขตเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 150 คน เพศหญิง ชายจำนวนเท่ากันได้แก่โรงเรียนนวมวิทย์ศึกษา สิริมงคลานุสรณ์ ศรีธนา โกวิท ชำรงค์ และอนุบาลเชียงใหม่ แห่งละ 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มอายุละ 6 คนจำนวน 5 กลุ่ม คือ กลุ่มอายุ 4.1 – 5 ปี 5.1 – 6 ปี 6.1 - 7 ปี 7.1 - 8 ปี และ 8.1 - 9 ปี

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การรับรู้ประสาทสัมผัสทางตาและการเขียนแบบมีความสัมพันธ์กับอายุของเด็ก เด็กเพศหญิงชายจะมีการรับรู้ประสาทสัมผัสทางตาและการเขียนแบบไม่แตกต่างกัน ด้วยระดับความเชื่อมั่น 95

นอกจากนี้ยังพบว่า การรับรู้ประสาทสัมผัสทางตามีความสัมพันธ์อย่างมาก ต่อการเขียนแบบ ($r = 0.872$) เด็กเล็กจะมีความสามารถด้านการเขียนแบบภาพ 3 มิติ ได้ดีกว่า การเขียนแบบภาพ 2 มิติ และผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำหลักการนี้ไปใช้สอนเด็กเล็ก (ชั้นเตรียมอนุบาล อนุบาล) ด้วยการใช้อุปกรณ์การสอนที่เป็นภาพ 3 มิติ คือ ให้เด็กเห็นรูปทรง สามารถสัมผัสจับและต้องวัตถุต่างๆได้ ซึ่งจะมีผลทำให้เด็กเหล่านี้มีการรับรู้ เรียนรู้ได้ดีและเร็วขึ้น

เสาวนีย์ บุญยะฤทธิ์ (2538) ทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการสอนโดยวิธีการสังเกต ที่มีต่อการรับรู้ทางศิลปะของเด็กอายุ 4 – 6 ปี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการสอนโดยวิธีสังเกตที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยมีเนื้อหาทางองค์ประกอบเบื้องต้นทางศิลปะ ได้แก่ รูปทรง สี ลักษณะพื้นผิวและสัดส่วน ระยะใกล้ไกลและความสัมพันธ์ของรูปภาพและพื้นหลัง 2) แบบทดสอบการรับรู้ทางศิลปะระดับอนุบาลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ตัวอย่างประชากร คือ นักเรียนชายจำนวน 15 คนและนักเรียนหญิงจำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการรับรู้ทางศิลปะหลังการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการสอนโดยวิธีสังเกตช่วยส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะของนักเรียน ชั้นอนุบาล 2 ให้พัฒนาสูงขึ้น ที่นับสำคัญที่ระดับ 0.05

ประไพจิตร สุขสวัสดิ์ (2535) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษา จุดเริ่มต้นของพัฒนาการรับรู้ขนาดของวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์การใช้งาน เปรียบเทียบการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์การใช้งานของเด็กก่อนวัยเรียนโดยจำแนกตามระดับอายุ (2 - 5) ปี ที่ได้รับการดูแลภายในศูนย์รับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน และโรงเรียนอนุบาลเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 200 คน ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. พบว่าเด็กอายุ 2 ปี มีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้แล้ว (ร้อยละ 64) และเด็กเริ่มมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานเมื่ออายุ 2 ปี (ร้อยละ 50) ส่วนพัฒนาการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การใช้งานเริ่มพัฒนาเมื่ออายุ 4 ปี (ร้อยละ 50)

2. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้เพิ่ม ในบางระดับอายุ นั่นคือเด็กอายุ 3 ปี , 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้

มากกว่าเด็กอายุ 2 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .01 แต่ระหว่างเด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ไม่แตกต่างกัน

3. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการด้านการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานเพิ่มขึ้นในบางระดับอายุ นั่นคือ เด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานมากกว่าเด็กอายุ 2 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และระหว่างเด็กอายุ 3 ปี 4 ปี และ 5 ปี มีการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์มาตรฐานไม่แตกต่างกัน

4. เด็กก่อนวัยเรียนมีพัฒนาการรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การใช้งานเพิ่มขึ้นตามระดับอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. การรับรู้ขนาดวัตถุตามเกณฑ์การรับรู้ เกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์การใช้งานมีความสัมพันธ์กันในเชิงนิมานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

คณะ สายแก้ว (2534) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการสังเกต การจำแนกที่มีต่อความพร้อมทางภาษา และการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยวิธีสุ่มอย่างง่าย ห้องเรียน 2 ห้องเรียน เพื่อให้เป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมทดสอบก่อน และหลังจากการจัดกิจกรรมจากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ด้วยแบบทดสอบวัดความพร้อมทางภาษา และการแก้ปัญหาโดยจัดสภาพห้องเรียนทั้ง 2 ห้องให้คล้ายคลึงกัน ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการสังเกตและการจำแนก มีความพร้อมทางภาษาและการคิดแก้ปัญหาสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

งานวิจัยต่างประเทศ

อัลไคส์และคณะ (Elkind, Koegler and Co., 1964) ได้ทำการศึกษาการรับรู้ในเด็กจำนวน 195 คน ซึ่งมีอายุระหว่าง 4 – 9 ปี โดยให้เด็กดูรูปภาพที่ใช้รูปสัตว์ ผลไม้ และสิ่งของอื่นๆ มาประกอบเป็นรูปใหม่แล้วให้เด็กตอบว่ารูปที่เห็นเป็นรูปอะไร ผลปรากฏว่าเด็กเล็กจะสนใจเฉพาะส่วนย่อยของรูปโดยไม่ได้รับรู้ถึงภาพรวมและความสามารถในการรับรู้ภาพในส่วนรวมนี้จะเพิ่มขึ้นตามระดับอายุ

เลิศลักษณ์ สุทธิลักษณ์ (Lertlak suthipitak, 1971) ศึกษาผลของภาพที่มีรายละเอียดต่างกันและสิ่งชี้แนะความลึกของภาพชนิดต่างๆที่มีต่อการรับรู้ความลึกของภาพวาด 2 มิติของเด็กอายุ 5 ปี และ 6 ปี จำนวน 80 คน ซึ่งศึกษาอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาปทุมมิงตัน อินเดีย โดยให้เด็กแต่ละคนดูภาพวาดจำนวน 15 ภาพ ในแต่ละภาพประกอบด้วยวัตถุชนิดเดียวกัน 3 ชนิดวางเรียงกัน ตามลักษณะของสิ่งชี้แนะความลึกของภาพ สิ่งชี้แนะความลึกที่ใช้ในภาพ

จะมีเพียงภาพละชนิดซึ่ง ได้แก่ สิ่งซึ่งเน้นความลึกแบบแนวเส้น แบบการบังกัน และแบบขนาด การทดลองที่แบ่งลักษณะของภาพที่ใช้ออกเป็น 2 ประเภท คือกลุ่มที่ใช้ภาพวาดที่มี รายละเอียดน้อยกว่ากลุ่มที่ใช้ภาพวาดที่มีรายละเอียดมากกว่า ซึ่งรายละเอียดในที่นี้หมายถึง ส่วนประกอบปีกย่อยในภาพและเงาที่ปรากฏในภาพ เมื่อให้เด็กดูภาพแล้วจะบอกชื่อวัตถุที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด ผลการทดลองปรากฏว่า

1. ภาพที่มีรายละเอียดมากจะทำให้เด็กรับรู้ความลึกของภาพง่ายกว่าภาพที่มี รายละเอียดน้อย
2. เด็กอายุ 6 ปี รับรู้ความลึกของภาพได้ถูกต้องกว่า เด็กอายุ 5 ปี
3. สิ่งซึ่งเน้นความลึกของภาพต่างชนิดกันจะทำให้การรับรู้ความลึกของภาพต่างกันทั้ง ในเด็กอายุ 5 ปีและ 6 ปี
4. ภาพที่มีรายละเอียดมากทำให้เด็กอายุ 5 ปี รับรู้ความลึกของภาพได้เท่ากับเด็ก อายุ 6 ปี ที่รับรู้ภาพที่มีรายละเอียดน้อย

ซีเฟลด์ (Seefeld, 1979) ได้ศึกษาผลของโปรแกรมการฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิว (Texture) ของงานศิลปะในเด็กชั้นอนุบาล ซึ่งทำการทดลองกับนักเรียนโรงเรียนอนุบาลใน สหรัฐอเมริกา จำนวน 60 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง 1 กลุ่มทดลอง 2 และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 20 คน กลุ่มทดลอง 1 ได้รับการฝึกจากโปรแกรมการฝึกและควบคุม การสอนโดยครูศิลปะ ซึ่งไม่เคยสอนในโรงเรียนอนุบาล โดยจะฝึกเด็กอาทิตย์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนศิลปะ กลุ่มที่ 2 ได้รับการฝึกตามโปรแกรมการฝึกเป็นเวลา 20 อาทิตย์ ติดต่อกันครั้งละ 40 นาที ในห้องเรียนปกติ โดยครูสอนชั้นอนุบาลและนักเรียนกลุ่ม ควบคุม ไม่ได้รับการฝึกจากโปรแกรมการฝึก สำหรับโปรแกรมการฝึกการรับรู้เรื่องพื้นผิวของ งานศิลปะจะเป็นการฝึกเกี่ยวกับการฝึกสังเกตพื้นผิว การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ และการใช้ คำพูดในการอธิบาย การตีความ และการวิเคราะห์ผลงานศิลปะ บทเรียนทั้งหมดในโปรแกรม การฝึกจะเป็นการแนะนำคำศัพท์ที่เกี่ยวกับพื้นผิวของงานศิลปะที่ขรุขระและอ่อนนุ่ม และเพิ่ม กิจกรรมเกี่ยวกับการสัมผัสและความรู้สึก ในการทดลองจะมีการสอบก่อนฝึก และสอบหลังฝึก นักเรียนทั้งสามกลุ่ม โดยใช้ The Boehm Test of Basic Concepts ซึ่งสอบทั้งการวาดภาพ และการพูดอธิบายผลงานศิลปะ และนำผลทั้งการวาดภาพและการพูดอธิบายภาพงานศิลปะมา วิเคราะห์ ผลการทดลองพบว่า กลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่มมีคะแนนหลังการฝึกสูงกว่าคะแนนก่อน การฝึกมาก และสูงกว่ากลุ่มควบคุมทั้งคะแนนการวาดภาพและคะแนนการพูดอธิบายภาพงาน ศิลปะ และหลังการทดลองพบว่าไม่มีความแตกต่างของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม

ดักลาส สวอท์ซและเทเลอร์ (Douglas Schwartz and Taylor, 1981) ได้ทำการศึกษา เรื่องความสัมพันธ์ของรูปแบบความคิดของนักเรียนชั้นอนุบาล กับวิธีการตอบสนองงานศิลปะ โดยการพูด โดยทดสอบกับนักเรียนชั้นอนุบาล โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ 3 ปี 4 ปี

และ 5 ปี เครื่องมือที่ใช้ คือ The Acuff and Sieber – Suppes Manual (ADM) สำหรับการตรวจสอบการหาค่าจากการอธิบายและการตีความภาพงานศิลปะ และ Embedded Figures Test (EFT) สำหรับการตรวจสอบการหารูปแบบความคิดของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการทดสอบคือ ภาพงานศิลปะ จำนวน 3 ภาพ ซึ่งเป็นภาพสี่ การทดสอบจะทดสอบทีละคนโดยให้นักเรียนดูภาพงานศิลปะทีละภาพ และถามคำถาม หลังจากนั้นนำค่าหาค่าของนักเรียนมาตรวจสอบกับ (ASM) ส่วน (EFT) จะทดสอบนักเรียนหลังจากการทดสอบด้วยการดูภาพศิลปะแล้ว ผลการทดสอบพบว่ารูปแบบความคิดกับวิธีการตอบสนองงานศิลปะโดยการหาค่าความสัมพันธ์กันในนักเรียนอายุ 5 ปี ส่วนในกลุ่มอายุ 3 ปี และ 4 ปี ไม่พบความสัมพันธ์

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นพื้นฐานและแนวทางการพัฒนาโปรแกรมศิลปศึกษาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ทางศิลปะสำหรับเด็กวัยอนุบาลและนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนอภิปรายผลต่อไป